

Realități vechi – interpretări noi

Realități vechi – interpretări noi

*Fenomene transculturale maghiaro-româno-germane
în Bazinul Carpatic*

Coordonatori:

NAGY LEVENTE – FLORIN-IONEL OPRESCU – VINCZE FERENC

Szépirodalmi Figyelő Alapítvány

Budapest, 2023

Cartea a fost publicată cu sprijinul Fondului Cultural Național.

Volumul a fost realizat în cadrul grantului OTKA NN 128 151.

Szépirodalmi Figyelő Alapítvány

www.szepirodalmifigyelelo.hu

Editor: Președintele Fundației Szépirodalmi Figyelő

Editori: Levente Nagy, Ferenc Vincze

Redactor: Enikő Szenkovics

Tehnoredactor, coperta: Judit Vincze

Tipografia Érdi Rózsa

ISBN 978-615-6617-03-3

© Autori, 2023

© Coordonatori, 2023

© Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, 2023

Cuprins

Prefață	7
REMUS CÂMPEANU	
Interferențe etnice în administrația transilvană.....	11
GÉZA HEGYI	
Etnie și dări pe domeniile episcopale transilvănene în Evul Mediu târziu.....	29
PETREA LINDENBAUER – FLORIN OPRESCU	
Discursuri (post)coloniale în meta-narativul transilvănean	59
OLIVIA SPIRIDON	
Șvabii bănățeni după finele Primului război mondial. Poziii, organizații, identități în presă și literatură	85
ÉVA BÁNYAI	
Interferențe transculturale și transtextuale în proza lui Ștefan Bănuțescu și Ádám Bodor.....	99
FANCSALI RÓBERT	
Postmodernismul maghiar în contextul periferiei Europei.....	111
VINCZE FERENC	
Experiența transnațională a referențialității și a ficționalizării	117
Autorii	140
Indice de nume	141

HEGYI GÉZA

Etnie și dări pe domeniile episcopale transilvănene în Evul Mediu târziu*

1. Chiar dacă cercetările sale tratează mai ales subiecte din istoria premodernă și modernă, David Prodan (1902–1992)¹ este considerat, pe bună dreptate, unul dintre reprezentanții de seamă ai medievisticii românești. Această afirmație este susținută de studiile și edițiile de surse privitoare la boierimea din Făgăraș și la istoria unor domenii din partea de răsărit a regatului maghiar în Evul Mediu târziu,² dar în special de publicarea unei monografii consistente a iobăgimii transilvănene în secolul al XVI-lea.³ Primul volum al acestei lucrări studiază, la modul general, folosindu-se de datele obținute dintr-un număr mare de surse (pentru perioada

* Studiul a fost scris în cadrul grantului OTKA 128 151.

1 Cele mai importante lucrări ale sale cu privire la epocile menționate: David PRODAN, *Răscoala lui Horea în comitatele Cluj și Turda*, Universitatea „Regele Ferdinand I”, Cluj, 1938; Idem, *Teoria imigrăției românilor din Principatele Române în Transilvania în secolul al XVIII-lea. Studiu critic*, Universitatea „Regele Ferdinand I”, Sibiu, 1944; Idem, *Supplex Libellus Valachorum*, Științifică, București, 1967 (ediția a 2-a); *Urbariile Țării Făgărașului*, I–II, ed. D[avid] PRODAN cu Liviu URSUȚIU și Maria URSUȚIU, Academiei Republicii Socialiste România, București, 1970–1976; David PRODAN, *Răscoala lui Horea*, I–II, Științifică și Enciclopedică, București, 1984; Idem, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea*, I–II, Științifică și Enciclopedică, București, 1986–1987; Idem, *Problema iobăgiei în Transilvania 1700–1848*, Științifică și Enciclopedică, București, 1989.

2 David PRODAN, *Domeniul cetății Șiria la 1525*, Anuarul Institutului de Istorie din Cluj [AIIC] III. (1960), 37–102; Idem, *Boieri și vecini în Țara Făgărașului în secolele XVI–XVII*, AIIC VI (1963), 161–312; Idem, *Domeniul cetății Ciceu la 1553*, AIIC VIII. (1965), 73–113.

3 David PRODAN, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, I–III, Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967–1968.

1437–1514 a apelat la sursele editate disponibile, iar pentru intervalul 1514–1600 s-a bazat pe urbariile consultate de el însuși în arhive), formele de impunere a dărilor și sarcinilor feudale, situația juridică a iobagilor, organizarea și activitatea economică a marilor domenii. În cel de-al doilea volum, autorul analizează funcționarea fiecărei domenii în parte, în ordinea cronologică a urbariilor păstrate.⁴ Chiar dacă metoda sa descriptivă poate fi considerată depășită dintr-un anumit punct de vedere,⁵ Prodan impresionează prin cunoașterea temeinică a surselor primare și a literaturii de specialitate (incluzând rezultatele cercetărilor și opiniile din istoriografia maghiară⁶), iar stilul său clar și concis este demn de invidiat. Astfel, lucrarea menționată rămâne un punct de reper pentru cercetările de istorie socială și economică a Transilvaniei în Evul Mediu târziu și în epoca premodernă.

Atât în partea generală a lucrării sale, cât și în studiile de caz, Prodan menționează mai multe situații în care doar membrii anumitor grupuri etnice erau obligați să achite stăpânului de pământ unele dări (sau, dimpotrivă, erau scutiți de plata acestora). În cazul anumitor sarcini, acest fenomen se observă doar pe plan local, însă sunt mai dese situațiile în care diferențierea pe criterii etnice era general aplicată.⁷ La prima vedere, astfel de afirmații ar părea anacronice sau chiar proiecții ale naționalismului modern, însă, de fapt, Prodan nu face decât să parafrazeze sursele epocii, în care apar frecvent mențiuni de acest gen, mai ales cu privire la români.⁸ Deși, odată cu trecerea timpului, mai ales începând cu secolul al

4 Din câte știu, nu a fost publicată nicio recenzie a acestei lucrări în limba maghiară. Capitolul care sintetizează primul volum a fost tradus în maghiară și a apărut sub titlul *Jobbágság Erdélyben* (Világtörténet 25. [1975], 29–50). O scurtă evaluare a activității autorului în limba maghiară: IMREH István, *David Prodan köszöntése*, Korunk XLI. (1982/6), 468–470.

5 În multe locuri, textul nu este altceva decât prezentarea minuțios organizată și prevăzută cu comentarii a muntelui de informații adunate din surse.

6 Prodan, născut în Monarhia Austro-Ungară și absolvent la colegiul reformat din Orăștie, vorbea limba maghiară, a avut bune relații profesionale cu Zsolt Trócsányi, Zsigmond Jakó și István Imreh și a apreciat în mod deosebit activitatea lui Elemér Mályusz, István Szabó, Zoltán I. Tóth și László Makkai (cf. David PRODAN, *Memorii*, Text îngrijit și adnotat, cu o postfață de Aurel Răduțiu, Enciclopedică, București, 1993, 107–108, 156–157).

7 Cf. PRODAN, *Iobăgia*, I, 14, 16–18, 53–57, 66–67, 69, 70, 232–233, 235, 239, 244–245, 247–249, 252, 254–255, 266, 273 275, 283–285, 286, 288, 289 etc.

8 1553: PRODAN, *Domeniul Ciceu*, 86–89; 1566: „Decimas et nonas non dant, cum sint Walachi” (MAKKAI László, *Szolnok-Doboka megye magyarságának pusztulása a XVII. század elején*, Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve [1942], 259); 1569: „Nullas nonas et decimas dant ex suis sementis, cum sint Walachi” (*Izvoare de antroponimie și demografie istorică. Conscripțiile cetății Sătmar din 1569–1570*, Ed. îngrijită, studiu introductiv și indici de Marius Diaconescu, Mega, Cluj-Napoca, 2012, 60, vezi și *Ibid.*, 48, 121, 129, 135, 143, 150, 177).

XVII-lea, datorită eludării diferențelor de ordin geografic și cultural dintre diversele popoare, impunerea pe criterii etnice a dispărut treptat, în secolele XIII–XIV însă, atunci când teritoriul locuit de români pare să fi fost, în linii mari, separat de cel sășesc sau maghiar, această practică era frecventă.⁹ Exprimarea clasică și des citată a acestui fenomen apare în statutele capitlului din Oradea, datate la 1374, care arată că „supușii noștri români, [...] trăind până acum după ritul neamului lor, se deosebesc cu totul de unguri în plata dărilor”.¹⁰

2. În rândurile de mai jos, îmi propun să analizez acest fenomen pe baza urbariului domeniilor episcopale, datat în jurul anului 1552, o sursă pe care Prodan nu a consultat-o, fiind publicată abia în 1998 de către Zsigmond Jakó¹¹ pe baza unui coligat din arhiva arhiepiscopală de la Alba Iulia, intitulat *Codex authenticorum*.¹² Deși această sursă valoroasă este disponibilă cercetătorilor de un sfert de secol, până în prezent ea a fost valorificată în detaliu doar de Emőke Gálfi, în analiza sa privitoare la organizarea domeniilor episcopale și la activitatea

- 9 Cf. MAKKAJ László, *Erdély népei a középkorban. = Magyarok és románok*, szerk. DEÉR József – GÁLDI László, Budapest, 1943, 422–423.
- 10 „preter subditos nostros Olahales, qui ritu adhunc gentilitatis viventes, differunt omnino ab Ungaris in dandis collectis” (*Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania*, XIV, întocmit de Aurel RĂDUȚIU – Viorica PERVAİN – Susana ANDEA – Lidia GROSS, Academiei Române, București, 2002 [DRH C, XIV], 700, cf. 750).
- 11 Jakó Zsigmond, *Az erdélyi püspökség középkori birtokairól. = Szabó István emlékkönyve*, szerk. RÁCZ István – Kovács Ágnes, Kossuth Egyetemi, Debrecen, 1998, 136–157. Studiul a fost republicat ulterior (*Erdély a keresztény magyar királyságban. Tanulmányok*, Erdélyi Múzeum Egyesület [EME], Kolozsvár, 2001, 98–115). — Sursa nu are înscrisă nicio dată, astfel, pentru datarea acesteia, Jakó a avut în vedere morfologia scrisului, precum și filigranul hârtiei fabricate la Brașov, aflat în uz în intervalul 1546–1555. Realizarea urbariului se leagă, cel mai probabil, de activitatea comisiei compuse din Pál Bornemisza, episcopul de Veszprém, și Georg Werner, însărcinate cu evaluarea veniturilor regale (inclusiv a beneficiilor ecleziastice ocupate), desfășurată în anul 1552 (Jakó, *Erdélyi püspökség*, 148). Țin să precizez, însă, că în introducerea textului este menționat cursul de 1 florin de aur = 132 de denari = 1,32 florini de calcul (*Ibid.*, 149: „in auro (!) fl. VIIIe, in pecuniis vero cum addicione d. 32 faciunt fl. I^mLVII”), care fusese valabil în Transilvania mai degrabă la mijlocul anilor 1540 (cf. HORVÁTH Tibor Antal, *A magyar aranyforint értékváltozása 1490–1700 között*, Numizmatikai Közlöny LVIII–LIX. [1959–1960], 34–38).
- 12 Cota actuală: Arhiva Arhiecezeană de Alba Iulia, Arhiva Arhiepiscopală și Capitulară, VII. 2/b, p. 207–227. — Pe baza originalului se observă faptul că unele cuvinte și cifre au fost omise, iar lectura unor cuvinte este eronată. Cele mai importante îndreptări: 150 și 151 (la Ciugud și Drâmbăr): *pullis VIII*, *circulis XVI*; 155–156: *Walachi in possessionibus ... solent solvere [de ov]ibus et capris*; 156: *plebani ... solent solvere Izak unum et heweder unum et candellas; ibid.*: *Tempore co[n]numerationis eius]dem porcorum decime ... kenezii dicator[ibus?] por[corum] solent solvere etc.; ibid.*: *de qualibet grege ov]em te]nentur anuatim solvere un[am]; 157: A cuius electione [...] vacui si[...ken]ezium mori contingerit te]netur solvere in unaquaque? possessione unum equum cum [...] et gladio. (În cea de-a doua ediție s-au mai strecurat, în plus, mai multe greșeli de tipar, astfel, utilizarea acesteia nu e recomandată.)*

economică desfășurată pe acestea (așadar, mai ales din perspectiva beneficiarului, nu a contribuabililor).¹³

Registrul conține date privitoare la tipologia și cuantumul veniturilor de pe domeniile cetăților Piatra Sfântului Mihail din Tăuți și Gilău. În cadrul fiecărui domeniu, ele sunt înșiruite pe localități,¹⁴ urmând, în general, o ordine geografică. O excepție în acest sens o reprezintă veniturile totalizate la începutul sau la finalul prezentării fiecărei domeniu, care ori nu puteau fi legate de o localitate anume (de exemplu, taxa pe spălarea a aurului sau pe pășunat), ori îi reveneau episcopului de pe un teritoriu mai extins și nu erau legate de stăpânirea pământului (de exemplu, dijma sau contribuțiile plătite de parohi). La o lectură atentă se remarcă și faptul că pe domeniul cetății Piatra Sfântului Mihail, mai fragmentat din punct de vedere geografic, se conturează trei subunități, în jurul așezărilor Șard, Alba Iulia și Ciumbud, care includ câte un grup de sate învecinate.¹⁵ Delimitarea acestor subunități este facilitată de faptul că fiecare se încheie cu enumerarea taxelor datorate de așezările românești (în unele cazuri, cuantumul este menționat pentru fiecare sat în parte, iar în altele se precizează doar totalul încasărilor). Așadar, datorită acestui fapt, sursa analizată se dovedește a fi deosebit de utilă pentru o analiză privitoare la relația dintre etnie și dări.

Trebuie să remarcăm totodată că utilizarea urbariului întâmpină câteva dificultăți. Prima dintre acestea este deteriorarea hârtiei, care îngreunează lectura celei de-a doua jumătăți a textului privitor la domeniul Gilăului. Aici s-a păstrat fragmentar lista celor opt posesiuni românești din districtul cetății. Chiar dacă dintre nume satelor patru și jumătate mai pot fi citite (Tăuți, Stolna, [Someșu] Rece, Șomtelec și Cincău), iar Jakó a reușit să restituie alte două nume de sate pe baza informațiilor ulterioare din text, a mențiunilor contemporane și a unui *K* inițial care se mai vede pe documentul original (Someșu Cald, Cubleșu), toponimul de la începutul

13 *A gyulafehérvári udvarbírák és az általuk igazgatott uradalom a 16. század közepén*, Certamen 3. (2016), 266–270.

14 Se remarcă faptul că dintre pertinențele obișnuite ale cetății Gilăului lipsesc Macăul și Viștea (cf. ENGEL Pál, *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről*, BTK, Bp. 2021, 1KL26–22KL26, 1KL13, 1KL21) – probabil pentru că acestea fuseseră deja înstrăinate în momentul întocmirii registrului. O reconstituire a istoriei stăpânirii acestor așezări va facilita datarea mai exactă a sursei.

15 JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 149–150 (Șard), 150–151 (Alba Iulia), 151–152 (Ciumbud). Chiar textul indică existența acestora, atunci când menționează satele aparținătoare de Alba Iulia și Ciumbud (*ibid.*, 152). V. și tabelele 1–2.

enumerării rămâne necunoscut.¹⁶ Pe baza poziției geografice, ar putea fi vorba despre Valea Gârbăului (*Oláhgorbo*), o așezare în curs de depopulare în perioada studiată,¹⁷ însă, din perspectiva importanței pe plan local, trebuie să fi fost mai degrabă Agârbiciu, un sat aflat la vest de Someșu Cald.¹⁸ O altă problemă de ordin geografic o reprezintă localizarea așezării *NaghLapad*, aparținătoare de Ciumbrud, pe care Jakó a identificat-o cu Lopadea Ungurească (azi: Lopadea Nouă).¹⁹ Însă nu avem informații privind drepturile de stăpânire ale episcopului asupra acestei așezări,²⁰ care, potrivit datelor din sursele contemporane, avea o populație maghiară.²¹ *NaghLapad* trebuie să fi fost în realitate o porțiune – tratată separat dintr-un motiv sau altul – a așezării Lopadea Română (Oláhlapád, azi: Lopadea Veche), alături de care își achita dările, ca parte a unui grup de sate românești.

Faptul că autorul sursei nu a fost mereu consecvent în enumerarea veniturilor, a dat, la rândul său, numeroase bătăi de cap.²² Mai ales paragrafele referitoare la satele aflate între Șard și Alba Iulia au ridicat dificultăți de interpretare. Un exemplu în acest sens este menționarea daturilor oferite de șase posesiuni românești nenominalizate,²³ în situația în care fuseseră enumerate doar trei așezări (Șard, Ighiu și Cricău), în care nu poate fi surprinsă prezența unei populații românești (cf. tabelul 1). Am putea să ne gândim că aici se face referire la alte posesiuni din zonă, nementionate explicit în urbaniu. Într-adevăr, pe baza altor surse cunoaștem

- 16 *Ibid.*, 155–156. Numărul satelor românești este menționat într-o însemnare ulterioară, privitoare la darea cerbilor lopătari (*ibid.*, 156).
- 17 Așezare dispărută, aflată odinioară în partea de sud a hotarului localităților Florești și Cluj-Mănăștur.
- 18 V. datele privitoare la cele două sate în tabelul 1.
- 19 JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 152.
- 20 Cf. *ibid.*, 136–146, *passim*.
- 21 1332–1336: *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia*, I/1, *Rationes collectorum pontificiorum in Hungaria*, Budapestini, 1887 [MonVat, I/1], 92, 109, 129, 136; 1500: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Arhivele Naționale ale Ungariei) [MNL OL], Diplomatikai Fényképgyűjtemény (Colecția Diplomatică de Fotocopii) [DF] 277664; 1583: Arhivele Naționale ale României [ANR], Direcția Județeană Cluj, Col. Documente cu peceti atârnată, Seria I, Fam. Jósika, nr. 2. (cota SIAN în baza de date digitală arhivamedievala.ro: CJ-F-00560-1-292-2 – în continuare voi cita doar această cotă pentru documentele disponibile pe site-ul menționat).
- 22 Din capul locului, se observă o oarecare diferență de abordare în administrarea celor două domenii. De exemplu, în satele maghiare ale domeniului Gilău (cu excepția Gilăului însuși) nu sunt menționate daturi în natură, iar obligațiile românilor de aici nu sunt înregistrate pe sate, ci totalizate pentru întregul domeniu. (cf. JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 153–157). Aceste diferențe și unele erori de transcriere („in auro” > „in anno”, *ibid.*, 149) sugerează că textul, în forma sa actuală, a fost redactat, probabil, prin copierea a două urbaniu mai timpurii.
- 23 *Ibid.*, 150.

doar trei sate aparținătoare de domeniul episcopal care nu apar în text, deși nu mai trei (Țelna, Craiva, Tibru),²⁴ așadar cifra șase ar putea fi rezultatul unei erori de redactare. Numărul daturilor pare să confirme această ipoteză, însă sumele înscrise în dreptul dijei porcilor și albinelor, respectiv al cinzecimii ar fi prea mari nu doar pentru trei, ci și chiar pentru șase sate.²⁵ Este mult mai plauzibil să raportăm aceste trei însemnări la toate posesiunile românești de pe domeniul cetății Piatra Sfântului Mihail (menționate separat mai jos), care – socotind separat satul *NaghLapad* – erau, într-adevăr, șase la număr.²⁶ Astfel, încasările menționate ar reprezenta o totalizare trecută aici din greșeală, mai mulți termeni ai adunării apărând, grupați diferit, și în alte părți ale urbariului.²⁷ E drept, chiar și așa, echivalarea diverselor sume ridică unele dificultăți.

Din punctul de vedere al cercetării mele este și mai importantă determinarea structurii etnice a acelor așezări pentru care urbariul nu oferă nicio informație de acest gen. După cum am văzut, specificul etnic este menționat doar în cazul satelor românești, probabil deoarece acestea difereau într-o mai mare măsură de practica fiscală generală a regatului. Pe domeniul Gilăului, la partea generală, se face referire la „sus-scrisele posesiuni ungurești” (*prescriptarum possessionum Hungaricarum*),²⁸ însă se ridică următoarea întrebare: în această categorie se încadrează toate cele 13 așezări neclasificate (de la Gilău până la Corușu) sau printre ele se aflau și sate săsești, eventual românești, după cum s-ar putea presupune pe baza toponimelor Feneșul Săsesc (în prezent: Florești) și Vlahu? Care era situația pe domeniul cetății Piatra Sfântul Mihail? Înainte de a trece la legătura cu fiscalitatea, este necesară clarificarea acestor chestiuni pe baza unui număr mai mare de surse.

24 1486: *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556)*, I–II, Kivonatokban közzéteszi és a bevezető tanulmányt írta JAKÓ Zsigmond, Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1990 [Km]kv, II, nr. 2599; 1520: *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idős ágának okmánytára*, XII, Kiadja: Lukcsics Pál, Budapest, 1931 [ZOkm, XII], 405; 1563: CJ-F-00560-1-3-1; 1583: *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei 1222–1599*, Mutatókkal és jegyzetekkel regesztákban közzéteszi BOGDÁNDI Zsolt – GÁLFI Emőke, EME, Kolozsvár, 2006 [EK]kv, I], nr. 353; 1590: *ibid.*, I, nr. 774.

25 În pertinențele Alba Iuliei, totalul celor trei dări reprezenta, în medie, 5,4 florini/sat, iar în pertinențele Gilăului 5,33 (JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 151, 152). Astfel, suma de 12 + 40 = 52 florini înregistrată la pertinențele Șardului, putea fi achitată de nouă-zece sate.

26 Expresiile „cum omnibus possessionibus Walacalibus” și „Walachi in omnibus possessionibus” sugerează același lucru (*ibid.*, 149, 150). Cf. GÁLFI, *Gyulafehérvári udvarbírák*, 266, 267.

27 Un alt exemplu de contabilizare eronată îl reprezintă menționarea de două ori a celor 70 de florini obținuți din colectarea cinczecimii oilor de pe domeniul Gilăului (JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 153, 155–156).

28 *Ibid.*, 156.

3. Pentru clasificarea așezărilor în funcție de etnie am urmat metodele elaborate de László Makkai și David Prodan.²⁹ Astfel, pe lângă caracterizările explicite (de exemplu, *villa Olachalis*) și mențiunile diferitelor grupuri etnice (de pildă *Walachi*, *Saxones*), am avut în vedere toponimele care fac referire la etnii, anumite categorii de dregători laici (jude, cnez, voievod, vilic, greav), prezența preoților de rit latin sau greco-oriental, mențiunile de biserici, precum și apartenența lingvistică a numelor de iobagi din așezarea respectivă, amintite în sursele de epocă. Pentru a evita eroarea argumentului circular, nu am folosit mențiunile privitoare la dările cunoscute ca fiind specifice anumitor etnii (dijma, cincizecimea oilor). Am omis complet datele microtoponimice – deși teoretic ar fi logic ca acestea să reflecte practica lingvistică locală (chiar și numai pentru a asigura identificarea certă, necesară în vederea stabilirii drepturilor de stăpânire) – deoarece experiența arată că toponimele locale sunt în general maghiare chiar și în zone de munte locuite preponderent de români (precum Maramureșul sau Hațegul) ori în partea centrală a Ținutului Sașilor, regiuni în care nu avem motive să presupunem că ar fi trăit maghiari într-un număr considerabil (nici măcar împreună cu alte grupuri etnice).³⁰

Trebuie reținut faptul că, în anumite cazuri, nici ceilalți indicatori etnici nu sunt mai presus de orice îndoială, aproape niciunul dintre aceștia nu oferă certitudini de unul singur. Teoretic, este posibil ca „eticheta” menționată în surse să reflecte doar o situație juridică; toponimele care desemnează etnii, statornicindu-se cu timpul, nu mai reflectă în mod necesar realitatea etno-lingvistică ulterioară; caracterul etnic al anumitor dregătorii s-a diluat odată cu trecerea timpului.³¹ Trebuie să fim și mai precauți în privința antroponimelor, având în vedere faptul că numeroși cercetători bănuiesc că scribii (sau cei care le-au furnizat informațiile), în majoritate maghiari au tradus chiar și involuntar „numele de familie” din actele scrise³² (așa cum în

29 Makkai, *Pusztulás*, 216–217; Prodan, *Iobăgia*, I, 196–202.

30 Cf. de exemplu, Radu POPA, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, Enciclopedică, București, 1997 (ed. a 2-a), 23–25. Pe lângă traducerea arbitrară, o altă posibilă explicație ar putea fi faptul că aceste toponime erau folosite, într-adevăr, de către stăpânii de pământ maghiari.

31 În fruntea așezărilor Straja și Hăpria din comitatul Alba, cnezii sunt înlocuiți de juzi pe la sfârșitul secolului al XVI-lea, deși populația satului a rămas românească (vezi tabelul 1). Cf. Prodan, *Iobăgia*, I, 197–202; Livia MAGINA, *Instituția judeului sătesc în Principatul Transilvaniei*, Mega, Cluj-Napoca, 2014, 111–121.

32 Prodan, *Iobăgia*, I, 196, II, 161, 174, 196, 223, 239, 329, 594; Binder Pál, *Közös múltunk. Románok, magyarok, németek és délszlávok feudalizmus kori falusi és városi együttéléséről*, Kriterion, Bukarest, 1982, 54–56. Cf. Ila Bálint, *Gömör megye, I. A megye története 1773-ig*, Akadémiai, Budapest, 1976, 9–10 (nota *). — Evident, nu consider că această tendință de maghiarizare ar fi fost parte a unei po-

textele latine prenumele creștine au fost latinizate, chiar și supranumele mai simple fiind redade adesea în formă latină, deși, în comunicarea cotidiană, nimeni nu li se adresa astfel persoanelor respective). Din acest motiv, putem presupune pe bună dreptate că antroponimele românești, unele cu origini slave, sau formele nominale germane denotă prezența românilor, respectiv a sașilor. Pe de altă parte, numele „de familie” maghiare pot fi folosite pentru a identifica maghiari doar dacă sunt prezente în număr mare și într-o proporție covârșitoare față de celelalte, atribuirea etnică fiind argumentată – pe cât posibil – și cu date de alt tip.

Prin urmare, într-o astfel de cercetare este mai mult decât valabil principiul „testis unus, testis nullus”. Concluziile noastre sunt cu atât mai credibile cu cât sunt mai multe și mai diverse datele pe care reușim să le colectăm cu privire la o așezare dată, preferabil pentru un interval cât mai lung, deoarece astfel se poate urmări și evoluția în timp.³³ Fiind conștient de acest fapt – și de posibilitățile pe care le oferă edițiile de surse și digitizarea materialului arhivistic – am încercat să adun cât mai multe informații privitoare la așezările menționate în urbariul episcopal, de la începuturile acestora până în anul 1600.

Cercetarea realizată pe baza considerentelor metodologice enunțate mai sus (cf. tabelul 1) a confirmat în totalitate ipoteza conform căreia așezările menționate în registrul veniturilor episcopale fără vreo etichetă etnică aveau o populație maghiară (în unele cazuri săsească), prezența comunităților românești reducându-se la satele menționate explicit ca fiind românești (adică diferite de cele obișnuite). În general, diferitele tipuri de date se confirmă reciproc, sunt rare cazurile complexe și complicate,³⁴ cele mai multe dintre acestea putând fi explicate printr-o trans-

litici conștiente care să fi avut ca scop deznaționalizarea, ci mai degrabă un reflex lingvistic general acceptat până în secolul al XIX-lea. Traducerea numelor în propria limbă se observă și în sursele redactate de scribii germani (sași).

33 Din cauza deosebirilor culturale mai puțin pronunțate, diferențierea așezărilor maghiare și săsești întâmpină dificultăți majore.

34 Un exemplu în acest sens este situația din Vlaha (*Olahfenes*), a cărei denumire atestată în 1332 (MonVat I/1. 94, 103) sugerează, teoretic, un sat românesc, însă această presupunere nu este susținută de alte dovezi nici atunci, nici în mult mai bine documentatele secole XV–XVI, astfel, o asemenea realitate etnică poate fi susținută eventual doar pentru veacul al XIV-lea. Chiar și atunci, românii par să reprezinte doar o parte a satului, căci în 1332 exista deja aici o parohie catolică, iar datele mai târzii (titlul dregătorului din fruntea satului, numeroase nume de iobagi, dar și locul pe care îl ocupă în urbariul din jurul anului 1552) atestă, la unison, o populație maghiară (cf. tabelul 1). — Aparent, o situație similară se constată și la Cubleşu (*Olabkeobleos*), acolo unde denumirea satului nu se armonizează cu numele unor iobagi maghiari, aici, însă, numărul mic al acestora din urmă (este vorba despre doar două persoane!), lipsa instituțiilor specifice (parohia), precum și faptul

formare etnică survenită la un moment dat. Cea mai clară situație se regăsește pe domeniul Gilăului, un teritoriu cu o structură etnică stabilă: satele care urmează dreptul maghiar și ai căror locuitori poartă nume maghiare în secolul al XVI-lea sunt, în general, identice cu cele care aveau o populație de rit apusean la începutul secolului al XIV-lea; de asemenea, grupul satelor românești menționate începând cu secolul al XV-lea rămâne neschimbat până la 1600.³⁵

Domeniul cetății Piatra Sfântului Mihail, afectat de numeroase incursiuni otomane în secolul al XV-lea,³⁶ a avut o structură etnică mai dinamică. Orașul episcopal avea, în secolul al XVI-lea, o populație diversă din punct de vedere etnic (cetatea și târgul erau locuite de maghiari, alături de care, la poalele cetății, în Măieri, se afla o comunitate românească, iar într-un cartier separat și una sârbească, imigrată din Lipova³⁷), iar în cazul a două sate din vecinătate (Ciugud, Drâmbăr) se poate demonstra că, din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, populația românească a luat locul celei maghiare.³⁸ Probabil un proces similar s-a produs și la Straja cu un secol mai devreme.³⁹ Pe de altă parte, în târgurile Ighiu și Cricău, care avuseseră inițial o populație săsească, raporturile etnice s-au modificat în

că nu figurează în rândul satelor plăitoare de dijmă (cf. *Adatok a dézsma fejedelemségkori adminisztrációjához*, Bevezetéssel és jegyzetekkel közléteszi JAKÓ Zsigmond, EME, Kolozsvár, 1945, 52–61), înclină balanța spre corectitudinea atribuirii etnice a toponimului (ipoteză susținută și de faptul că textul urbaniului – fragmentar, dar foarte probabil corect reconstituit – enumeră această așezare în rândul satelor românești).

- 35 După cum am văzut, Vlaha, așezare maghiarizată într-o perioadă timpurie, reprezintă o excepție de la prima situație, iar Cubleşul, atestat de asemenea în secolul al XIV-lea (1344: *Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez*, III, Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi JAKÓ Zsigmond, Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2008, [în continuare: EOkm III.] nr. 191.), însă fără vreun fel de indicație privind structura sa etnică, poate fi o excepție de la cea de-a doua. În plus, se observă asimilarea (maghiarizarea) spontană lentă, neîncheiată în secolul al XVI-lea, a insulelor lingvistice germane de la Feneșul Săsesc și posibil de la Luna de Sus.
- 36 Cf. Gustav GÜNDISCH, *Siebenbürgen in der Türkenabwehr, 1395–1526*, Revue Roumaine d'Histoire 13. (1974), 415–443.
- 37 Pentru acestea din urmă vezi GÁLFI Emőke, *Gyulafehérvár és uradalma a 16. század második felében*, EME, Kolozsvár, 2021, 34–39.
- 38 Drâmbărul avea, probabil, o populație mixtă la momentul redactării urbaniului, deoarece aici sunt menționate oi oferite în dar (de fapt, mai degrabă în contul cincizecimii, cf. nota 67), fapt caracteristic doar satelor românești, în timp ce locuitorii de aici achitau și sarcinile specifice maghiarilor (censul, „porcul de pajiște” v. infra) (JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 150–151).
- 39 În secolul al XIII-lea mai are o biserică catolică, iar în cel de-al XIV-lea veac satul mai este menționat cu denumirea maghiară (Óregyháza) (1274: Ub, I, 126; 1369: DRH C, XIII, 594). Modificarea relativ timpurie a structurii etnice este sugerată de faptul că așezarea nu figurează în registrul de dijmă din 1589, așadar în perioada de consolidare a plății dijmei de către românii așezați pe „pământurile creștine” nu se mai păstra memoria populației catolice de odinioară.

favoarea maghiarilor (deși acest fapt a avut o importanță secundară din punct de vedere fiscal, deoarece diferențele dintre cele două grupuri etnice de rit latin sunt aproape insesizabile). Situația reflectată de urbaniu corespunde tabloului etnic conturat pe baza datelor răzlețe de la mijlocul secolului al XVI-lea.

4. După ce am reconstituit distribuția teritorială a grupurilor etnice, putem trece la subiectul nostru propriu-zis. În rândurile de mai jos, trecând în revistă tipurile de sarcini feudale plătite de iobagi și observând mai ales prezența sau absența fiecăruia într-o așezare dată, voi încerca să răspund la următoarea întrebare: în ce fel de cazuri se poate demonstra legătura dintre prezența unei dări și etnia locuitorilor?

4.1. Censul (*census, terragium*)⁴⁰ reprezenta o dare pe care iobagul o achita în bani, în schimbul dreptului de folosință al locului de casă și al pertinențelor din hotarul satului (teren arabil, fânaț etc.).⁴¹ Inițial această taxă reprezenta un element caracteristic al statutului de coloniști occidentali (*hospes*), menționat frecvent în secolele XIII–XIV în scrisorile privilegiale ale comunităților de acest tip. Prin intermediul lor, această taxă s-a răspândit, la fel ca și împărțirea pe sesii, în rândul populației țărănești înrobite, care, tocmai în această perioadă, s-a eliberat din servitute; astfel, censul a devenit obligația caracteristică a iobăgimii unitare din punct de vedere juridic.⁴² Apariția censului pe domeniile episcopale poate fi plasată în jurul anului 1246, atunci când, în urma invaziei tătare, pe posesiunile pustiite ale episcopatului au fost colonizate grupuri de *hospites*,⁴³ însă prima mențiune concretă a unui *terrarium* în valoare de 13 mărci de argint după măsura din Transilvania datează din 1295, fiind achitat de către „oaspeții” din Șard.⁴⁴ După

40 Este interesant faptul că în sursa analizată apar ambele denumiri latine uzuale: *census* pe domeniul Alba Iuliei, iar *terrarium* este termenul utilizat pe domeniul Gilăului. (cf. JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 149–155). E puțin probabil ca cele două denumiri să fi reflectat vreo deosebire considerabilă.

41 În privința Gilăului, sursa analizată menționează faptul că censul era plătit „de terris arabilibus et fenetis ipsorum quottanis inter se sortiri consuetis” (JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 153). Cf. PRODAN, *Iobăgia*, I, 12, 13; SOLYMOȘI László, *A földesúri járadékok új rendszere a 13. századi Magyarországon*, Argumentum, [Budapest], 1998, 20–22.

42 Fenomenul este prezentat pe larg în lucrarea SOLYMOȘI, *Földesúri járadékok*, 26–51. Vezi și SZÜCS Jenő, *Megosztott parasztság – egységesülő jobbágyság. A paraszti társadalom átalakulása a 13. században*, Századok 115. (1981), 3–65, 263–319; BOLLA Ilona, *A jogilag egységes jobbágyosztály kialakulása Magyarországon*, Akadémiai, Budapest, 1983.

43 1246: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I, Herausgegeben von Franz ZIMMERMANN–Carl WERNER, Ausschuss des Vereines für siebenbürgische Landeskunde, Hermannstadt, 1892 [UB, I], 72 (cf. 1282: *ibid.*, 142–143; 1291: *ibid.*, 176–177).

44 *Ibid.*, 198.

cum arată sursa analizată, la jumătatea secolului al XVI-lea, censul total al reședinței episcopale și al celorlalte târguri se ridica la 25–36 de florini, iar cele mai multe sate plăteau între 1 și 8 florini. Totuși, dintr-un motiv care nu îmi este cunoscut, în unele cazuri censul se diferenția într-o măsură mult mai mare. Astfel de exemplu până când locuitorii din Berghin plăteau 16 florini, sau cei din Luna de Sus 25 florin, cei din Feneșul Săsesc plăteau 50 de florin, o sumă, care depășea chiar cuantumul obligațiilor achitate de așezările cu caracter urban.⁴⁵ Censul datorat de fiecare gospodărie este cunoscut doar în cazul Gilăului: aici, fiecare iobag cu sesie întreagă achita 16 denari, jumătate la sărbătoarea Sfântului Gheorghe (24 aprilie), iar cealaltă jumătate până la Sfântul Martin (11 noiembrie).⁴⁶

Analizând grupul satelor plătitoare de cens de pe domeniile episcopale, observăm că acesta includea toate așezările maghiare și săsești, însă nu și pe cele românești de pe domeniul Gilăului și de lângă Alba Iulia. Excepții în acest sens sunt două dintre cele trei pertinențe românești ale Ciurbrudului, Rachiș și Lopadea, la care printre sarcini figurează și censul. Această anomalie se explică, poate, prin prezența anterioară a unor *hospites*, menționați în satul din urmă în 1354.⁴⁷ Pe atunci, termenul încetase demult să se refere la o comunitate de origine externă, ci desemna doar un statut juridic care însă, după cum am văzut, presupunea și plata censului. Deși nu avea o conotație etnică explicită, totuși a fost folosit doar sporadic în legătură cu români,⁴⁸ astfel nu se poate exclude o schimbare etnică

45 Cf. JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 149–155.

46 *Ibid.*, 153. Trebuie reținut faptul că valoarea acestei sume este mult mai mică decât cele 2–3 pondere (la cursul din 1550: 26–39 de denari) care se plăteau în estul Ungariei și în Transilvania la finalul epocii arpadiene, ca să nu mai vorbim de taxele din perioada angevină, care ajungeau la 0,5–1 fertun/sesie (= 77,5–155 denari) (cf. PRODAN, *Iobăgia*, I, 12–15; SOLYMOȘI, *Földesúri járadék*, 183–187). Acest fenomen este explicat parțial de fragmentarea sesiilor: în urbariile transilvănene din 1553–1554, valoarea generalizată a censului era de 100 de denari pentru o sesie întreagă, scăzând proporțional pentru jumătățile și sferturile de sesie (PRODAN, *Iobăgia*, 224–225). Totodată, însă, censul global al Șardului, în valoare de 32 de florini, reprezintă o sumă mult mai mică decât cele 13 mărci de argint stabilite la 1295 (= 77,2 florini, socotind 4,5 florini de aur pentru o marcă și 1,32 florini de calcul pentru un florin de aur), așadar, pe domeniile episcopale, trebuie să presupunem o scădere a cuantumului acestei sarcini iobăgești. — Plata censului în două sau trei tranșe, la termenele amintite, era general răspândită (cf. PRODAN, *Iobăgia*, I, 15–16, 229; SOLYMOȘI, *Földesúri járadék*, 52–53, 187–190). Celelalte așezări maghiare de pe domeniul Gilăului își achitau censul la cele două termene menționate, excepții în acest sens fiind satele Feneșul Săsesc, Luna de Sus și Vlahă, dintre care primele două plăteau întreaga sumă la sărbătoarea Sfântului Martin, iar cel de-al treilea la Sfântul Gheorghe (JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 153–155).

47 1354: DRH C, XIII, 263–264.

48 Singurul caz cunoscut din secolul al XIV-lea este cel al lui „Georgius Olahus ... hospes de Zamar-teluk inferiori” (1367: DRH C, XIV, 152).

ulterioară în cele două sate, survenită cândva între mijlocul secolului al XIV-lea și a doua jumătate a secolului al XV-lea.⁴⁹ Într-un fel sau altul, se constată o corelație puternică între populația maghiaro-săsească și prezența censului, dar acest fapt în Transilvania reprezenta mai degrabă o excepție decât o regulă.⁵⁰

În satele românești neplătitoare de cens regăsim o altă formă de impunere: darea achitată de cnezi. E greu de spus dacă aceasta reprezenta, de fapt, o sarcină a întregii comunități rurale, echivalentă censului, transmisă de cnez în calitate de dregător,⁵¹ sau era o obligație individuală a acestuia, plătită în contul dregătoriei sale, ca semn al dependenței juridice (*in signum dominii*).⁵² Un argument în sprijinul primei ipoteze este faptul că cuantumul acestei taxe era diferit de la un loc la altul: în pertinențele Șardului se ridica la 50 de denari, în Straja și Hăpria la 60, iar în Păgida la 100, în timp ce în satele aparținătoare de domeniul Gilăului cnezii plăteau doar câte 45 de denari în două tranșe (25 odată cu cincizecimea oilor și 20 la strângerea dijmei porcilor).⁵³ În schimb, cea de-a doua ipoteză este susținută de faptul că la Straja taxa era achitată atât de cnez, cât și de așa-numitul *felkenezeus*.⁵⁴

49 Prima atestare a românilor în satul Lopadea Veche datează din 1499 (cf. tabelul 1).

50 În 1553, pe domeniile Gherlei (Ungurașului), Ciceului și Cetății de Baltă, iar în 1554 în cele 48 de sate și părți de sate confiscate de la familia Patócsi, censul apare atât la satele maghiare și săsești, cât și la cele românești. (PRODAN, *Iobăgia*, I, 224–225, II, 131, 138, 146, 161, cf. MAKKAJ, *Szolnok-Doboka magyarságának*, 37–40, 48).

51 În 1387, în districtul Mihald, cnezii plăteau 3 groși după fiecare sesie (DRH C, XVII, 167). Censul datorat de cnezi (*census kenezzyatus*) este întâlnit atât aici, cât și în altă parte (1404: *Izvoare privind evul mediu românesc. Țara Hațegului în secolul al XV-lea [1402–1473]*, Introducere, ediție îngrijită, note și traduceri de Adrian Andrei Rusu–Ioan Aurel Pop–Ioan Drăgan, Dacia, Cluj-Napoca, 1989, 38–39, 39–40) alături de cincizecimea oilor, care era, cu siguranță, o dare specifică românilor de rând (v. infra).

52 Cnezii capitlului de la Alba Iulia plăteau în total, la 1331, 10 mărci de argint în jurul zilei Sfântului Gheorghe „pro debitis ipsorum, quibus nobis ipsi kenezii quolibet anno tenetur” (BARABÁS Samu, *Az erdélyi káptalan tizedlajstromai*, Történelmi Tár [1911], 407). Cnezii din Țara Hațegului plăteau castelanului „in signum dominii” 200 de denari pentru uzufructul satelor pe care le întemeiaseră, tot la sărbătoarea Sfântului Gheorghe (1409: *Codex diplomaticus regni Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, X/8, Studio et opera Georgii Fejér, Budae, 1843, 493–494 – cf. și 1386: DRH C, XVII, 51–52; 1387: *ibid.*, 215). — Pentru impunerea cnezilor vezi și: Joseph KEMÉNY, *Ueber die ehemaligen Knesen und Kenesiate der Walachen in Siebenbürgen*, Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens 2. (1846/3), 306–309; Dinu C. ARION, *Cnezii (chinejii) români. Contribuții la studiul lor*, [București], 1938, 194–197, 221–223, 237; Bónis György, *Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban*, Kolozsvár, [1947], 399–400. — Întâlnim sarcini similare și la predialii din Slavonia (*ibid.*, 348).

53 JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 150–152, 156.

54 *Ibid.*, 151.

Censul, în sine, nu reprezenta nici în secolul al XIII-lea o obligație foarte grea, iar cu timpul – așa cum s-a întâmplat cu toate dările fixe de acest tip – valoarea sa reală a scăzut treptat. Din acest motiv, începând cu epoca lui Sigismund de Luxemburg (1387–1437), stăpânii de pământ au recurs din ce în ce mai des la perceperea unei taxe extraordinare (*taxa extraordinaria*), al cărei quantum îl depășea în mod semnificativ (chiar și de 25–30 de ori) pe cel al censului și pe care o puteau colecta – în limite raționale – ori de câte ori doreau.⁵⁵ Lucrurile nu au stat altfel nici pe domeniile episcopului Transilvaniei, chiar dacă prelatul a dat dovadă de moderație în acest sens: o dată la doi ani, el obișnuia să colecteze 600 de florini de pe domeniul cetății Piatra Sfântului Mihail și 700 de pe domeniul Gilăului.⁵⁶ Această sumă reprezintă dublul censului achitat de populația domeniilor episcopale, chiar și dacă – asemenea autorului sursei – socotim ca medie anuală doar jumătate din sumele de mai sus.⁵⁷ Însă deoarece această taxă nu este distribuită pe așezări, în sursă fiind înscrise doar încasările totale de pe fiecare domeniu, nu știm dacă plata ei era determinată de considerente etnice sau nu. Având în vedere faptul că este vorba despre o inovație introdusă unilateral de moșier cu scopul de a-și crește veniturile, probabil nu s-a ținut cont de cutumele diverselor comunități, ci doar de solvabilitatea fiecărui individ.

4.2. Aproape toate așezările achitau daturi din produse agricole, a căror plată în natură este demonstrată de faptul că scribul nici nu a mai precizat totdeauna echivalentul lor pecuniar.⁵⁸ Aceste sarcini au fost incluse în rândul obligațiilor iobăgești în virtutea mai multor tradiții juridice. Unele proveneau din străvechea obligație a servilor de a-și găzdui stăpânul (*descensus*). Masa servită la fața locului a fost înlocuită, din secolul al XIII-lea, de un dat în produse alimentare, de obicei

55 SZABÓ István, *A magyar mezőgazdaság története a XIV. századtól az 1530-as évekig*, Akadémiai, Budapest, 1975, 72–75; Árpád NÓGRÁDY, *Seigneurial Dues and Taxation Principles in Late Medieval Hungary*. = *The Economy of Medieval Hungary*, Edited by József LASZLOVSKY – Balázs NAGY – Péter SZABÓ – András VADAS, Brill, Leiden–Boston, 2018, 268–278.

56 JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 149, 157. Deși textul afirmă că se colecta doar la trei ani („in quolibet tercio anno”, „singulo tercio anno”), această însemnare trebuie interpretată conform numărării medievale: la socoteală intra atât anul plății precedente, cât și cel în care se făcea următoarea plată, împreună cu anul de scutire.

57 Importanța taxei extraordinare este relevantă și de faptul că aceasta reprezenta două cincimi din cuantumul încasărilor urbariale în bani de pe domeniile episcopale (1621,07 florini).

58 De aici aflăm, de exemplu, că o vadră (*hidreus*) de vin valora 10 denari, iar o găleată (*urna*) 13,33; o căblă (*cubulus*) de grâu era estimată la 25 de denari, iar aceeași cantitate de ovăz la 10 denari (cf. JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 149–150). — Puii, pâinile, ovăzul, păturile primite ca daruri de sărbători erau, de obicei, oferite în natură (cf. *ibid.*, 149–152).

animale, pâine, vin sau bere și furaje.⁵⁹ Altele reprezentau daruri de sărbători (*munera*), stabilite prin privilegiile comunităților de *hospites*, pe care iobagii le ofereau „din respect” stăpânului de pământ în cele mai de seamă zile ale anului (de 1–5 ori pe an: de Crăciun, de Paști, la sărbătoarea Sfântului Martin sau la hramul bisericii locale, etc.). Conținutul acestei obligații varia în funcție de zilele în care era achitată, de condițiile locale și de negocierea dintre cele două părți. Pe lângă alimente, iobagii mai ofereau și alte bunuri de consum (de exemplu, lemne de foc).⁶⁰ În cazul ambelor sarcini, bunurile mai de preț erau achitate solidar de tot satul, iar cele cu valoare mai scăzută erau percepute de la fiecare gospodărie. Datorită conținutului și funcției similare, cele două tipuri de taxe s-au contopit adesea spre finalul Evului Mediu.⁶¹

Nu le putem deosebi nici în sursa analizată, chiar dacă termenul *munera* apare de mai mult ori.⁶² Nu avem suficiente informații nici cu privire la momentul plății, având în vedere că doar la Gilău se menționează faptul că puiul datorat după fiecare sesie era oferit la Sântămăria Mică (8 septembrie).⁶³ Doar în cazul Șardului putem identifica originea obligației achitate – un bou îngrășat (*bos saginatus*), un porc îngrășat, 40 de vedre (*hidreus*) de vin, 60 de câble de ovăz, 60 de pui (*pullus*) și 100 de pâini (*circulus*) – având în vedere că privilegiul din 1295 al târgului enumera aproape literal aceleași bunuri datorate în contul obligației de găzduire.⁶⁴ Boul și porcul apar numai aici ca obiecte ale rentei în produse, în timp ce vinul mai este menționat și în celelalte două târguri recunoscute pentru cultivarea viței de vie, Ighiul (120 de găleți) și Cricăul (160 de găleți), care, pe lângă câte 50 de câble de ovăz mai dădeau și 50, respectiv 100 de câble de grâu.⁶⁵ Darea unui pui și a două pâini după fiecare casă, precum și a unei anumite cantități

59 PRODAN, *Iobăgia*, I, 18–24; SOLYMOȘI, *Földesúri járadékok*, 61–73.

60 PRODAN, *Iobăgia*, I, 16–18; SOLYMOȘI, *Földesúri járadékok*, 74–86.

61 *Ibid.*, 72, 73.

62 De exemplu, *munera* cuprindeau mereu pâini și pui (JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 150 [Ciugud], 151 [Drâmbar, Ciumbud, Uioara, Gâmbaș], 152 [Băgău]), însă nu putem generaliza această observație pentru toate mențiunile produselor de mai sus, deoarece în cazul Șardului (*ibid.*, 149) știm că erau oferite pentru *descensus* (v. infra). În pertinențele Ciumbudului, se pare că sarcinile în *rebuza* și ovăz nu erau considerate *munera* (*ibid.*, 151–152), însă la Drâmbar (poate și la Berghin) acestea erau incluse în categoria menționată (*ibid.*, 150, 151).

63 *Ibid.*, 153.

64 SOLYMOȘI, *Földesúri járadékok*, 249. Formularea documentului diferă prin faptul că menționează un butoi de vin oferit în comun, și câte o găină, o căblă de ovăz și două pâini de fiecare gospodărie. Astfel, în jurul anului 1552, se pare că la Șard erau 50–60 de gospodării.

65 JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 150.

de ovăz (respectiv a unei cereale desemnate cu termenul de *rebuzal/rebwza* alături de sau în loc de ovăz) apare în toate așezările maghiare și săsești aparținătoare de Alba Iulia și Ciumbrud, cu excepția reședinței episcopale.⁶⁶ În schimb, în satele maghiare aparținând de domeniul Gilăului nu sunt menționate rente în produse (cu excepția datului puilor de la Gilău, menționat mai sus).

Și satele românești aparținătoare de Ciumbrud dădeau pâini și pui (aceștia din urmă, însă – dacă interpretarea mea este corectă – nu erau dați după fiecare sesie, ci întregul sat oferea unul sau doi). Darea în *rebwza* apare, de asemenea, și la români, însă numai în cele două sate de lângă Alba Iulia (Straja, Hăpria). Un produs oferit în mod specific de români era pătura (*lodix*) dată de fiecare sat, menționată pretutindeni, chiar și în comunitățile românești de pe domeniul Gilăului. Cerga (*byrrus, gwba*), a cărei valoare se ridica la jumătate din cea a păturii, era întâlnită în pertinențele Șardului și Gilăului; toate satele românești, cu excepția Strajei și Hăpriei, ofereau cerbi lopătari (*dama*), în timp ce șunca afumată (*soldor*) era întâlnită doar în pertinențele românești ale Ciumbrudului.⁶⁷ Pe domeniul Gilăului, cnezii dădeau câte un cal și o spadă după ce erau aleși, iar la plata cincizecimii oilor, pe lângă taxa în bani, mai ofereau și câte o desagă (*Izak*), în timp ce preoții români dăruiau în aceeași perioadă câte o desagă, o chingă și o mână de lumânări, acestea două din urmă fiind date încă o dată, la colectarea dijei porcilor.⁶⁸

4.3. Dijma (*decima*), colectată mai ales din cereale, vin, miei și albine, a fost un venit exclusiv ecleziastic în Transilvania până la 1556, astfel, în condiții normale, nu ne-am aștepta să o regăsim în rândul taxelor achitate stăpânului de pământ.

66 *Ibid.*, 149–152.

67 JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 150–152, 156–157. Pe domeniul cetății Gilău, cele opt sate românești au dat împreună câte o pătură și o gubă provizorului și străjerilor (*ibid.*, 157). — Cergile și cerbii lopătari figurează adesea pe domeniile capitlurilor din Alba Iulia și din Oradea, precum și în urbariile din secolul al XVI-lea ca obligații ale comunităților românești, ale cnezilor sau preoților români (BARABÁS, *Tizedlajstromok*, 408–409; DRH C, XIV, 700; PRODAN, *Iobăgia*, I, 237–243). — Pentru semnificația termenului *soldor* vezi: *Erdélyi magyar szótörténeti tár*, XI, Anyagát gyűjtötte SZABÓ T. Ártilla, főszerkesztő VÁMSZER Márta, EME–Akadémiai, Kolozsvár–Budapest, 2002, 837. — Cele 20–32–50 de oi, date, de asemenea, de comunitățile românești (JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 151, 152), chiar dacă figurează în rândul daturilor, având în vedere numărul destul de mare, trebuie să fi reprezentat mai degrabă plata cincizecimii (sau, eventual, a taxei de pășunat, v. infra), totalul capetelor colectate (134) fiind aproape egal cu cel al oilor luate ca cincizecime (132) (cf. *ibid.*, 152).

68 JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 157, 156. — Articolul 12 al dietei de la Turda din anul 1548 și raportul Bornemisza–Werner din anul 1552 menționează aceleași daturi oferite odată cu cincizecimea, cu o singură diferență: cnezii ar fi dat și câte un caș (*Erdélyi országgyűlési emlékek*, I, Szerk. SZILÁGYI Sándor, MTA, Budapest, 1876 [EOE I], 241; Johann Christian von ENGEL, *Geschichte des Ungarischen Reichs und seiner Nebenländer*, III, Johann Jacob Gebauer, Halle, 1801, 39).

Totuși, fiindcă episcopul, în calitatea sa de prelat, era unul dintre principalii beneficiari ai dijmii, e de înțeles faptul că datele privitoare la această dare se regăsesc și în registrul întocmit în jurul anului 1552,⁶⁹ cu atât mai mult cu cât administrarea dijmelor, nu doar de pe domeniile episcopale, ci de pe întregul teritoriu al diecezei – cădea în sarcina provizorilor aflați la conducerea celor două domenii.⁷⁰ Surprinde mai degrabă faptul că în sursa analizată întâlnim doar aceste dijmă colectate din afara domeniilor (la Piatra Sfântului Mihail dijmă mieilor și albinelor din Secuime, iar la Gilău dijmăle din comitatul Cluj),⁷¹ dintre cele colectate pe plan local sunt amintite doar dijmăle de grâu și alte cereale din Șard, în valoare de 25, respectiv 12 de florini, și acestea doar pentru că țineau de plata cuvenită castelanului.⁷² Celelalte, care nu erau folosite pentru întreținerea cetăților, fuseseră probabil trecute într-un alt registru.

În ciuda acestui fapt, nu trebuie să renunțăm la cercetarea acestei însemnate sarcini iobăgești dintr-o perspectivă etno-topografică, având în vedere că s-a păstrat lista așezărilor plătitoare de dijmă din comitatele transilvănene, redactată în anul 1589, dar statornicită într-o perioadă mult mai timpurie.⁷³ Comparând această sursă cu conținutul urbaniului întocmit în jurul anului 1552, observăm că atât pe domeniul Gilăului, cât și pe cel al cetății Piatra Sfântului Mihail, lista așezărilor obligate la plata dijmii⁷⁴ corespunde cu cea a satelor populate de maghiari și sași.

69 În urma secularizării dijmelor, e de la sine înțeles faptul că și urbariile domeniului regal al Sătmărilor conțin informații privitoare la veniturile din această sursă (cf. Diaconescu, *Izvoare*, 4–215, passim).

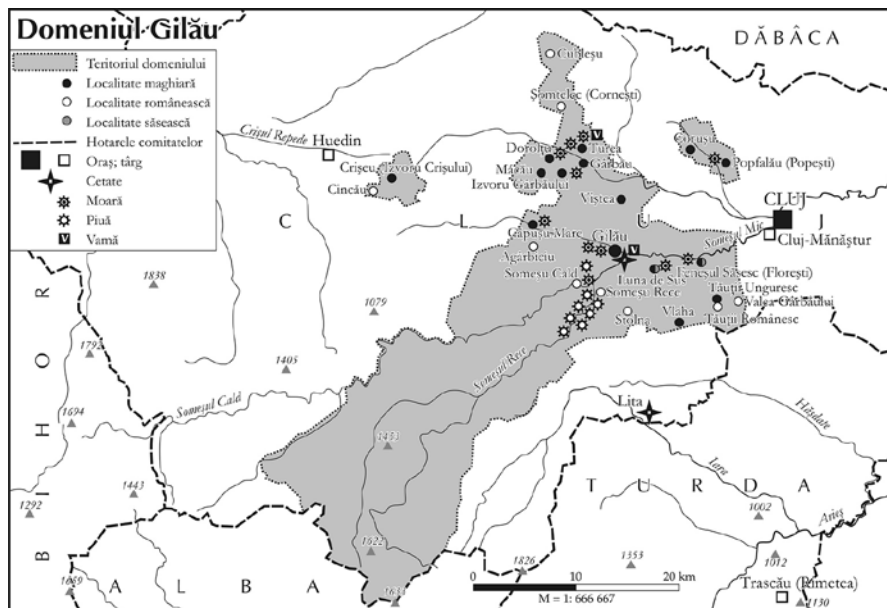
70 Cf. HEGYI Géza, *Az egyházi tized intézményrendszerének változásai a középkori erdélyi egyházmegyében = Határon innen és túl. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*, szerk. KÁDÁS István – WEISZ Boglárka, BTK TTI, Budapest, 2021, 202–207.

71 JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 149, 152–153.

72 *Ibid.*, 149.

73 JAKÓ, *Dézma adminisztrációja*, 20–72. Capitolul privitor la comitatul Alba este incomplet, s-au pierdut una sau mai multe file de la începutul acestuia, privitoare la Alba Iulia și împrejurile sale, însă lista așezărilor plătitoare de dijmă de aici poate fi reconstituită parțial cu ajutorul unui extras din 1714: ANR, Direcția Județeană Mureș, Colecția de documente și manuscrise a Bibliotecii documentare „Teleki–Bolyai” Doc. nr. 90, fol. 2v–3v. (Fotografia digitală a sursei mi-a fost pusă la dispoziție de către Emőke Gálfi, căreia țin să îi mulțumesc și pe această cale!). Din documentul-cadru rezultă că foaia de titlu a registrului original era deteriorată deja la începutul secolului al XVIII-lea, însă unele date au putut fi reconstituite pe baza registrelor parțiale (dar nu în totalitate, dat fiind că lipsesc așezări dovedite ca plătitoare de dijmă, precum Aiud, Gârbova de Jos, Bucerdea Vinosă, Bărbănt, Micești sau Păclișa, cf. BARABÁS, *Tizedlajstromok*, 417, 428–429).

74 *Ibid.*, fol. 3v (Berghin, Drâmbăr, Alba, Ciumbrud, Uioara, Gâmbăș), respectiv JAKÓ, *Dézma adminisztrációja*, 21 (Băgău), 52–53 (Luna de Sus, Căpușu Mare, Turea, Dorolțu, Vlahă, Tăuții Ungurești, Feneșul Săsesc, Gilău, Izvoru Gârbăului, Popfălău, Corușu), 57 (Gârbău), 72 (Ighiu). Lipsa

Acest fapt nu este surprinzător, deoarece dijma era, din capul locului, o taxă specifică comunităților de rit latin, nefiind uzuală în rândul credincioșilor bisericii răsăritene (români, ruteni etc.), care nu erau obligați să o achite nici măcar pe domeniile ecleziastice.⁷⁵ Teoretic, românii așezați în sate sau pe sesii care aparținuseră odinioară catolicilor (așa numitele „pământuri ale creștinilor”) reprezentau o excepție în acest sens: începând cu anul 1408, aceștia au fost obligați să achite dijma.⁷⁶ Chiar dacă, datorită rezistenței nobililor, această normă a rămas multă vreme doar pe hârtie, în jurul anului 1500, autoritățile ecleziastice au început din nou să insiste pentru aplicarea ei, înregistrând un succes parțial.⁷⁷ Se pare că la

azeșărilor Șard, Cricău și Ciugud este cauzată de deteriorarea sursei (v. supra). Caracterul lor de plătitor de dijmă este demonstrat de faptul că toate trei aveau parohii catolice (cf. tabelul 1), iar colectarea dijmii în Șard este menționată chiar de urbariu.

75 HEGYI Géza, *Did Romanians Living on Church Estates in Medieval Transylvania Pay the Tithes?*, Hungarian Historical Review 7. (2018/1.), 694–717.

76 IDEM, *Terrae Christianorum. A „keresztény földre” telepedett románok dézsmáltatásának kezdetei*, Erdélyi Múzeum LXXIX. (2017/1.), 61–75.

77 IDEM, *A „keresztény földre” telepedett románok tizedfizetése: az elmélettől a gyakorlatig*, Erdélyi Múzeum LXXXII. (2020/1.), 24–36.

jumătatea secolului al XVI-lea nu a fost nevoie de aplicarea acestei prevederi pe domeniile episcopale, dijma fiind, în continuare, determinată de etnia locuitorilor.⁷⁸

La presiunile nobilimii de rând, regele Ludovic I a introdus în 1351 plata nonei, care reprezenta cedarea unui procent egal cu dijma din recolta de cereale și din mustul produs („a noua zecime”) către stăpânul de pământ.⁷⁹ Însă aplicarea acestei prevederi a întâmpinat numeroase dificultăți,⁸⁰ iar acolo unde această taxă a apărut într-adevăr, a fost percepută doar parțial (de exemplu doar după vin) sau a fost compensată prin scăderea censului ori a altor obligații în natură. Asemenea dijmii, nici această taxă nu era aplicată românilor. În secolul al XVI-lea, ea este rar întâlnită pe teritoriul Transilvaniei istorice,⁸¹ nefiind menționată, astfel, nici în rândul veniturilor generate de domeniile episcopale.

4.4. Spre deosebire de celelalte tipuri de dijmă, dijma porcilor nu era o taxă ecleziastică, ci una laică, pe care crescătorii de porci o achitau stăpânului de pământ în schimbul folosirii pășunilor și pădurilor cu ghindă.⁸² Astfel, cunoaștem două forme de impunere a acestei sarcini. Pe pășune, după fiecare turmă care depășea zece capete, indiferent de efectivul total, trebuia să se dea câte un „porc de pajiște” (*pasyth dyzno*). În cazul porcilor îngrășați cu ghindă, crescătorii dădeau un animal din zece, capetele nesupuse impunerii fiind răscumpărate în ambele cazuri cu bani, de obicei cu doi denari după fiecare porc. Impunerea „porcilor de pajiște” se realiza în unele locuri primăvara (la sărbătoarea Sfântului Gheorghe), iar în altele toamna (de Sântămăria Mică), în timp ce dijmuirea porcilor îngrășați cu ghindă

78 Pe domeniile capitlului Transilvaniei existau, însă, deja sate românești plătitoare de dijmă (Șeușa, Daia) – cf. *ibid.*, 30–31.

79 SZABÓ István, *Az 1351. évi jobbágytörvények*, Századok 88. (1954), 497–527; PRODAN, *Iobăgia*, I, 58–62.

80 Cf. [1374]: DRH C, XIV, 700; 1384: EOkm, V, nr. 809; 1389: DRH C, XVII, 569; 1390: DRH C, XVII, 573 1391: MNL OL, Diplomatikai Levéltár (Arhiva Diplomatică) [DL] 96641. Cu timpul, practica s-a răspândit întrucâtva, dar nu s-a transformat în obicei, căci iobagii răsculați în 1437 au solicitat abolirea ei (*Az 1437–1438. évi erdélyi parasztfelkelés forrásai*, Előszóval és jegyzetekkel közléstesi DEMÉNY Lajos, Kriterion, Bukarest, 1991, 78). După această dată, a înregistrat un regres (vö. PRODAN, *Iobăgia*, I, 62–64, 66–67).

81 *Ibid.*, 66, 257.

82 Avea și o variantă inclusă în dijma ecleziastică, însă aceasta se deosebea de dijma porcilor colectată de stăpânul de pământ prin faptul că nu exemplarele adulte constituiau baza de impunere, ci purceii (adică se dijmuia creșterea anuală a numărului de capete), în plus, nu prea a fost menționată în Transilvania până la 1556 (cf. HEGYI Géza, *Miből szedtek egyházi tizedet a középkorban? Magyarországi körkép erdélyi fókusszal és nyugat-európai kitekintéssel* [în curs de publicare]).

avea loc după revenirea în sat (la sărbătoarea Sfântului Mihail – 29 septembrie sau la începutul iernii).⁸³

Dijma albinelor avea, de asemenea, o variantă laică ce funcționa după un sistem similar: la sfârșitul verii sau la începutul toamnei stăpânul de pământ primea unul din zece roiuri de albine, cele care depășeau un număr divizibil cu zece sau erau mai puține de zece fiind răscumpărate cu 2–4 denari.⁸⁴

Având în vedere că ambele taxe erau datorate stăpânului de pământ, iobagii români le achitau la fel ca și maghiarii sau sașii. Dijmele din porci și albine au fost cele mai frecvent întâlnite contribuții ale românilor, alături de cincizecimea oilor, menționată adesea împreună cu acestea.⁸⁵ Lucrurile au stat astfel și pe domeniul cetății Piatra Sfântului Mihail, acolo unde încasările din răscumpărarea animalelor datorate în contul celor trei dări erau estimate la 10,8 florini pentru cele două pertinențe românești ale Alba Iuliei, respectiv la 16 florini pentru cele trei sate românești aparținătoare de Ciurbrud. Cunoaștem doar cuantumul total, calculat pentru întregul domeniu, al veniturilor bănești rezultate din răscumpărarea dijmei porcilor și albinelor, fără cincizecimea oilor, acesta ridicându-se la 12 florini.⁸⁶ Deoarece nu există mențiuni privitoare la darea porcilor și albinelor în natură, se poate presupune că, țărani dețineau, în general, sub 10 capete, respectiv roiuri. Este interesant faptul că veniturile din „porcii de pajiște” sunt amintite doar în cazul satelor maghiare și săsești (Șard, Berghin, Ciugud, Drâmbăr – în total peste 3 florini); această corelație pare să fie, însă, o particularitate locală, neremarcată în alte urbarii din Transilvania.⁸⁷ Și pe teritoriul domeniului Gilău, dijma porcilor avea o anumită nuanță etnică: în timp ce românii de aici o achitau în modul descris mai sus, după animalele adulte (totalizând 12 porci și 12 florini ca răscumpărare), în satele maghiare se colecta după porci (*porcelli*, 50 de capete și 24 de florini), ceea ce, în cazul lor, indică originea ecleziastică a acestei dări.⁸⁸

83 PRODAN, *Iobăgia*, I, 67–69, 276–283.

84 *Ibid.*, I, 69, 286–289. Pe domeniile capitului Transilvaniei, în 1496, a fost achitată la jumătatea lunii septembrie (BARABÁS, *Tizedlajstromok*, 430–431), iar dieta din 1566 stabilea ca termen sărbătoarea Sfântului Bartolomeu (24 august) (EOE, I, 323).

85 PRODAN, *Iobăgia*, I, 69, 276, 277, 278, 282, 295–298, II, 147. Cf. 1437: DEMÉNY, *Források*, 80.

86 JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 151, 152, 149.

87 *Ibid.*, 149, 150. Cf. PRODAN, *Iobăgia*, II, 147, 163–164, 695.

88 JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 156, 155. Dijma porcelilor este atestată și în satele maghiare care aparțineau de Cluj-Mănăștur și Zalău (cf. PRODAN, *Iobăgia*, II, 342, 569–570).

Pe baza celor de mai sus, putem conchide că în cele 13 pertinențe maghiare ale Gilăului erau $50 \times 10 + 24/0,02 = 1700$ de porci, iar în cele opt sate românești $12 \times 10 + 12/0,02 = 720$ de porci (rezultând o medie de 90 de capete pe sat). Pentru satele românești și maghiare din comitatul Alba am calculat un total de $(12+3)/0,02 = 750$ de porci (media: 83/sat), mai mult de o cincime dintre aceștia fiind porci de pajiște.

4.5. Cincizecimea oilor era o taxă de origine balcanică,⁸⁹ specifică românilor și plătită doar de ei.⁹⁰ Doar cnezii și preoții erau scutiți de la plata cincizecimii, care, în cazul lor, era înlocuită cu câteva daruri simbolice, menționate mai sus. Colectarea acestei dări avea loc mereu în intervalul dintre Paște și Rusalii (adesea la sărbătoarea Sfântului Gheorghe), atunci când oile fătaseră deja, dar nu erau încă plecate pe pășunile de la munte.⁹¹ După cum arată și denumirea sarcinii fiscale, până în secolul al XV-lea după fiecare 50 de capete se colecta o oaie (*ovis*) cu miel (*agnellus*); însă în secolul al XVI-lea această sarcină s-a dublat: darea sus-menționată era colectată după fiecare 25 de oi, iar după 50 de oi crescătorii erau obligați să mai dea, în plus, o mioară (*milliora*). Și în acest caz, răscumpărarea restului oilor se făcea cu 2 denari pentru fiecare cap.⁹² Inițial a fost o dare cuvenită regelui, însă, cu timpul, mai multe persoane laice și ecleziastice au primit cincizecimea colectată pe domeniile lor sau – echivalentul acesteia – scutirea de cincizecime.⁹³ Lucrurile s-au petrecut astfel și în cazul posesiunilor episcopale:⁹⁴ acestea nu figurează în lista așezărilor plătitoare de cincizecime din șase comitate transilvănene, întocmită la 1461,⁹⁵ în schimb, întâlnim încasările din această taxă în urbării redactat în jurul anului 1552.

89 Se aseamăna atât prin caracteristicile generale, cât și prin detalii, cu travnina ('datul ierbii'), o taxă achitată de vlahii din Serbia (cf. MAKKAJ László, *Balkáni és magyar elemek a magyarországi román társadalomfejlődésben*, Hite [1940–1941/2], 154–155).

90 Alexandru DOBOȘI: *Datul oilor (quingagesima ovium). Un capitol din istoria economică a românilor din Transilvania*, Imprimeria Națională, București, 1937, 4–21; PRODAN, *Iobăgia*, I, 70, 289, 293–295.

91 ENGEL, *Geschichte*, III, 9. Cf. [1374]: DRH C, XIV, 700 (Rusalii); 1387: *ibid.*, XVII, 167 (24 aprilie).

92 1446: *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli Losonczi Bánffy család történetéhez*, I, szerk. VARJÚ Elemér – HORNYÁNSZKY Viktor, Budapest, 1908, 654; 1548: EOE I. 241; 1552: ENGEL, *Geschichte*, III, 38–39.

93 PRODAN, *Iobăgia*, I, 70–73.

94 Nu cunoaștem data donației. Capitlul Transilvaniei a primit în 1293, de la regele Andrei al III-lea, cincizecimea românilor proaspăt așezați pe domeniile Feneșului și Aiudului. (Ub, I, 195. – confirmări ulterioare: 1446: DF 277507, DL 31142; 1453: DF 277531; 1458: DF 277538–277539).

95 Z[enovie] PĂCLIȘANU, *Un registru al quingagesimei din 1461 = Fraților Alexandru și Ion I. Lăpedatu la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Imprimeria Națională, București, 1936, 595–603. — Se pare că,

În cazul ambelor domenii sunt menționate doar sumele totale provenite din cincizecime (pe domeniul cetății Piatra Sfântul Mihail genera un venit de 40–47 de florini, iar pe domeniul Gilăului 70), menționându-se în mod expres faptul că această sarcină era achitată exclusiv de satele românești.⁹⁶ În ceea ce privește numărul animalelor, din satele aparținătoare de Alba Iulia și Ciumbrod s-au colectat 132 de oi și 70 de miei (precum și aproximativ 14,8 florini), iar de pe domeniul Gilăului 360 de oi și capre, împreună cu 200 de miei (și iezi?), date care indică faptul că crescătorii dețineau în total, în primul caz, peste 4000 de oi, iar, în cel de-al doilea, mai bine de 9000 de oi și capre.⁹⁷

În ciuda menționării alături de dijma porcilor și de asemănările structurale dintre cele două forme de impunere, cincizecimea nu era percepută ca o taxă de pășunat. Pe domeniul Gilăului, această funcție era îndeplinită de o altă dare: românii care, în timpul verii, își duceau oile la păscut pe hotarul satelor maghiare plăteau o oaie după fiecare turmă, generând, astfel, un profit nesemnificativ, de 1,77 florini.⁹⁸ (Iobagii sosiți din posesiunile învecinate care se foloseau de pășunile montane mai dădeau, în plus, câte un caș și 16 denari.⁹⁹)

Evident, domeniile episcopale mai aveau și alte surse de venit (de exemplu, mori, vămi, vaduri, locuri de spălare a aurului),¹⁰⁰ care, datorită monopolului care le era asociat, generau încasări însemnate (totalizând peste 300 de florini). Însă deoarece aceste venituri proveneau din taxe plătite de anumiți indivizi în schimbul cesiunii sau uzufructului, nu dări cu caracter general, diferențiate în funcție de așezare sau de apartenența la o comunitate, ele nu fac obiectul lucrării de față.

uneori, percepții dărilor regale puneau sub semnul întrebării dreptul episcopului asupra cincizecimii (1495: DL 32523).

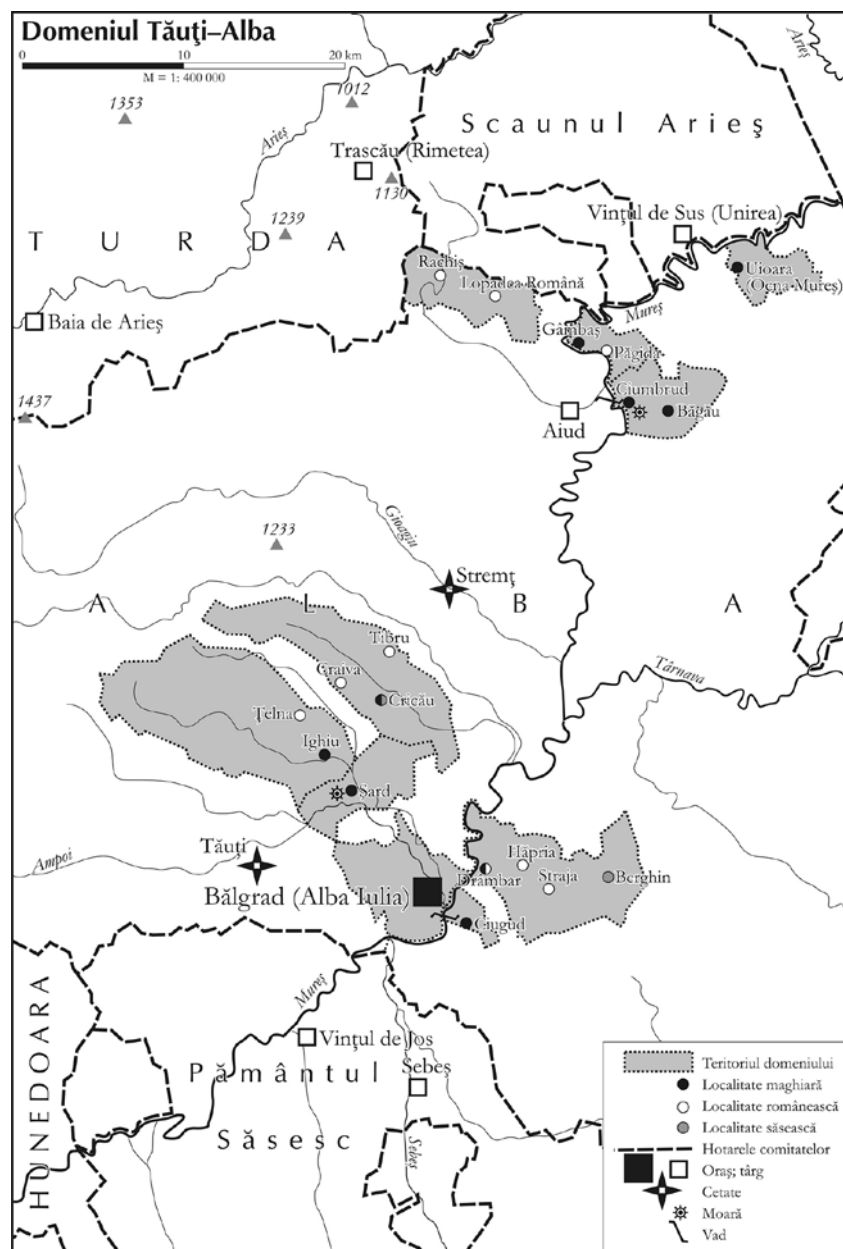
96 JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 149–152, 155–156. Pentru a socoti veniturile din comitatul Alba, am adăugat la valoarea estimată a oilor și mieilor (31,8 florini) acea parte a banilor de răscumpărare care, după calculele mele, revenea cincizecimii ($10,8 + 16 - 12 = 14,8$ florini, cf. *ibid.*, 151, 152, 149). Nu e clară relația dintre acest rezultat și cei 40 de florini menționați în altă parte ca venit total din cincizecime și din censul cnezilor (*ibid.*, 150).

97 *Ibid.*, 152, 156. Totalizarea veniturilor din cincizecimea comitatului Turda din anul 1537 arată proporții similare (1008 oi, 585 mioare, 1008 miei și 677,51 florini ca răscumpărare – cf. ENGEL, *Geschichte*, III, 10).

98 JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 156. — Taxa este similară cu *stronga*, un dat al oilor răspândit în părțile sâtmărene, bihorene și sălăjene (cf. PRODAN, *Iobăgia*, I, 290–293).

99 JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 156.

100 Mori: Șard, Ciumbrod, Gilău, Feneșul Săsesc, Luna de Sus, Căpușu Mare, Dorolțu, Gârbău, Turea, Popfalău. — Piue (*dereczkelew*): Someșu Cald, Someșu Rece. — Vămi: Gilău, Turea. — Vaduri: Ciugud, Ciumbrod. Cf. *ibid.*, 149–156, passim.

5. Sintetizând, putem conchide că și pe domeniile episcopale din Transilvania, tipologia dărilor plătite de iobagi era influențată în mod semnificativ de caracterul etno-confesional al obștilor sătești din care făceau parte. Dijmele din cereale, vin, miei, porci și „porcul de pajiște” au fost achitate de satele maghiare și săsești, iar censul cnezilor, cincizecimea oilor și dijma porcilor au fost caracteristice românilor. În rândul daturilor, deosebim vinul și ovăzul ca specifice comunităților maghiare și germane, în timp ce diversele produse din piele și lână (pături, cergi, desagi, chingi) erau caracteristice românilor. Totodată, dările necorelate în mod necesar cu apartenența etnică (censul) sau cele care nu luau deloc în considerare acest aspect (taxa extraordinară și daturile de pui și pâini), precum și practicile de impunere oarecum diferite de pe alte domenii ne atrag atenția asupra faptului că – cel puțin pentru secolul al XVI-lea – nu este indicat să acordăm o importanță exagerată acestui criteriu. Caracterul parțial al corelației demonstrează, în același timp, că atribuirile etnice ale anumitor așezări nu reprezintă simple etichete juridice, menite să explice practici fiscale,¹⁰¹ ci comunități etnice reale, percepute ca atare și de cei din jurul lor, stilul de viață, obiceiurile și tradițiile lor fiind avute în vedere și în procesul de impunere.

ANEXE

Tabelul 1: Structura etnică a posesiunilor episcopale din Transilvania în secolele XIV–XVI¹⁰²

Așezări	Mențiuni ale etniilor	Toponime care indică grupuri etnice	Instituții ecleziastice	Dregători laici	Nume de iobagi	Caracter etnic
<i>Domeniul cetății Piatra Sfântului Mihail: oficiul de Șard</i>						
Șard ¹⁰³			plb, lp	jude	maghiare, {românesc?}	M

101 Chiar dacă ar fi așa, e nevoie de o explicație a faptului că diversele categorii sunt desemnate tocmai prin etnonime.

102 Legenda abrevierilor din tabel: lp = pastor protestant; M = maghiar; plb = pleban catolic; R = românesc; S = săsesc; () = informație provenită dintr-o sursă timpurie (secolele XIII–XIV); {} = număr nesemnificativ (1) și informație târzie (de la sfârșitul secolului al XVI-lea); + = mențiuni simultane/caracter mixt; > = caracter etnic modificat în timp.

103 1333–1334: MonVat, I/1, 115, 121, 126; 1401: DL, 8678; 1451: DF 277525; 1490: DL 30476; 1569: *Az erdélyi fejedelmek királyi könyvei*, I, Mutatókkal és jegyzetekkel regesztákban közléteszi FEJÉR Tamás – RÁCZ Etelka – SZÁSZ Anikó, EME, Kolozsvár, 2003–2005 [ErdKirKv], I/1, nr. 222;

Așezări	Mențiuni ale etnilor	Toponime care indică grupuri etnice	Instituții eclesiastice	Dregători laici	Nume de iobagi	Caracter etnic
Ighiu ¹⁰⁴	(Saxones)	<i>MagiarIgen</i>	plb, lp	jude	germane, maghiare	(S) > M
Cricău ¹⁰⁵			plb, lp	jude	germane, maghiare	(S) > S+M
<i>Domeniul cetății Piatra Sfântului Mihail: Alba Iulia și împrejurimile</i>						
Bălgrad (Alba Iulia) ¹⁰⁶	suburbium Valachale		plb, lp	jude (+ cnez)	maghiare, {românești}	M+R

1570: *ibid.*, I/1, nr. 255; 1579: *ibid.*, I/3, nr. 124; 1582: EKJkv, I, nr. 326; 1584: ErdKirKv, I/3, nr. 454; 1588: *ibid.*, I/3, nr. 842, EKJkv, I, nr. 554; 1589: *ibid.*, I, nr. 596, 676; 1590: *ibid.*, I, nr. 774, 789, 795; ErdKirKv I/3. nr. 1283, 1302; 1591: *ibid.*, I/3. nr. 1460., EKJkv I. nr. 815; 1592: *ibid.*, I. nr. 888, 915; 1602: ErdKirKv I/3. nr. 1756.

- 104 1238: Ub I. 67; 1266: *ibid.*, I. 97–98; 1320: *ibid.*, I. 348; 1328: *ibid.*, I. 416; 1333–1334: MonVat I/1. 121, 135; Ub I. 465; 1353: EOkm III. nr. 701; 1366: DRH C, XIII. 212; 1378: *ibid.*, XV, 514; 1399: MonVat I/4. 146; 1405: Ub, III, 339, 366; 1447: DF 277514; 1449: KmJkv I. nr. 715; 1450: *ibid.*, I. nr. 829; 1454: *ibid.*, I. nr. 1129; 1470: DL 30045; 1490: DL 30476; 1510: DF 277716; 1526: DF 277802; 1543–1544: Biblioteca Națională a României, Biblioteca Batthyaneum, Arhiva Capitului Transilvaniei [ArhCapTr], lad. V, nr. 59; 1570: ErdKirKv I/1. nr. 255, 263; 1582: *ibid.*, I/3. nr. 158, EKJkv I. nr. 326; 1585: *ibid.*, I. nr. 397; 1590: *ibid.*, I. nr. 774, 779, 789; 1591: *ibid.*, I. nr. 815, 828, 843, 865; 1592: *ibid.*, I. nr. 888. Cf. 1366: Ub II. 267.

- 105 1238: Ub I. 67; 1291: *ibid.*, I. 179; 1296: EOkm I. nr. 546; 1309: Ub I. 258; 1332–1334: MonVat I/1. 93, 106, 110, 121, 126, 140; Ub I. 465; 1356: DRH C, XI. 63; 1382: *ibid.*, XVI. 166; 1401: MonVat I/4. 349–350; 1440: Ub V. 54; 1441: KmJkv I. nr. 295; 1454: *ibid.*, I. nr. 1129; 1460: *ibid.*, I. nr. 1447; 1463: DF 260991, DF 277525; 1469: DL 29299; 1490: DL 30476; 1504: DF 244559; 1524: DL 29417; 1563: CJ-F-00560-1-3-1; 1567: EKJkv I. nr. 207; 1570: ErdKirKv I/1. nr. 348; 1582: EKJkv I. nr. 326; 1583: *ibid.*, I. nr. 353, ErdKirKv I/3. nr. 286; 1584: EKJkv I. nr. 367; 1585: *ibid.*, I. nr. 404; 1586: *A kolozsmonostori konvent fejedelemség kori jegyzőkönyvei*, I, Mutatókkal és jegyzetekkel regesztákban közzéteszi BOGDÁNDI Zsolt, EME, Kolozsvár, 2018 [KmFJkv I.], nr. 550; 1588: EKJkv I. nr. 545; 1590: *ibid.*, I. nr. 684–685, 779, ErdKirKv I/3. nr. 1217.

- 106 1277: EOkm I. nr. 349, 351; 1319: Ub I. 342; 1332–1334: MonVat I/1. 98, 120, 124; 1339: EOkm II. nr. 1041; 1350: Ub II. 77; 1355: EOkm III. nr. 780; 1360: DRH C, XI. 504; 1363: *ibid.*, XII. 119, 188; 1401: MonVat I/4. 341; 1451: DF 277525; 1466: DL 30855; 1467: DL 30882; 1471: KmJkv I. nr. 2027; 1489: DL 29326; 1490: DL 30476; 1497: KmJkv II. nr. 3001; 1511: DL 30986; 1524: DL 108294; 1526: DL 29408; 1531: ArhCapTr V/6; 1549: ArhCapTr V/84; 1554: KmJkv I. nr. 5318; 1569: ErdKirKv I/1. nr. 96, 222; 1581: *ibid.*, I/2. nr. 63, 70, 91, EKJkv I. nr. 268, 286; 1584: ErdKirKv I/3. nr. 550; 1586: EKJkv I. nr. 437, 441, 451; 1588: ErdKirKv I/3. nr. 771; EKJkv I. nr. 566; 1589: *ibid.*, I. nr. 594, 660, 674, 676; 1590: *ibid.*, I. nr. 704, 743, ErdKirKv I/3. nr. 1204; 1591: EKJkv I. nr. 837, 860, 866 etc. — Orașul episcopal fortificat și târgul de la vest de acesta aveau, în perioada studiată, o populație majoritar maghiară, doar suburbia de la sud-est, numită Maieri, era locuită de o comunitate românească, condusă de un cnez (1583: ErdKirKv I/3. nr. 192; 1585: *ibid.*, I/3. nr. 692; 1590: EKJkv I. nr. 717; 1591: *ibid.*, I. nr. 875; 1602: ErdKirKv I/3. nr. 1829).

Așezări	Mențiuni ale etniilor	Toponime care indică grupuri etnice	Instituții eccleziastice	Dregători laici	Nume de iobagi	Caracter etnic
Berghin ¹⁰⁷			plb	jude	{maghiare}, {germane}	S
Ciugud ¹⁰⁸			plb		maghiare, românești	M > (R)
Drâmbar ¹⁰⁹			(plb)	jude	maghiare, românești	M > (R)
Straja ¹¹⁰			(biserică)	cnez > jude	românești	(M?) > R
Hăpria ¹¹¹	Valacha lingua			cnez > jude	românești	R
<i>Domeniul cetății Piatra Sfântului Mihail: oficiulatul de Ciunbrud</i>						
Ciunbrud ¹¹²			plb	jude	maghiare	M
Uioara (Ocna Mureș) ¹¹³			(biserică)	jude	maghiare	M
Gâmbaș ¹¹⁴			(biserică)	jude	maghiare	M
Băgău ¹¹⁵			(plb)		maghiare, {românești}	M+R
Rachiș ¹¹⁶		<i>OlabRakos</i>				R

- 107 1332: MonVat I/1. 94, 95; 1554: Georg Friedrich MARIENBURG, *Verzeichniss der ältesten Pfarren des Decanatus de Sebus d. i. des Unterwälder Kapitels aus urkundlichen Quellen des 13. und 14. Jahrhunderts*, Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, Neue Folge 8. (1868), 320; 1568: MNL OL, Radák cs lt (P565), fasc. 1, an. 1568, nr. 2; 1578: CJ-F-00320-1-2-1a-4, p. 14; 1585: EKJkv I. nr. 429.
- 108 1334: MonVat I/1. 136; 1477: DL 28349; 1585: EKJkv I. nr. 429; 1589: *ibid.*, I. nr. 655. Parohia de rit apusean a fost desființată, probabil, la sfârșitul secolului al XVI-lea (cf. ErdKirKv I/3. nr. 1211).
- 109 1332: MonVat I/1. 92, 98, 110; 1520: ZOkm XII. 419; 1542: Biblioteca Națională a României, Biblioteca Batthyaneum, Arhiva conventului din Cluj-Mănăștur [KK mlt], lad. LXXVIII, nr. 37; 1585: EKJkv I. nr. 429.
- 110 1274: Ub I. 126; [cca. 1552]: JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 151; 1585: EKJkv I. nr. 429.
- 111 1520: ZOkm, XII, 399, 410, 419; [cca. 1552]: JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 151; 1568: MNL OL, Radák cs lt (P565), fasc. 1, an. 1568, nr. 2; 1585: EKJkv I. nr. 429; 1589: *ibid.*, I. nr. 655.
- 112 1332–1334: MonVat I/1. 92, 98, 109, 120, 129, 136; 1343: Ub II. 7; 1376: DRH C, XV, 38; 1422: DF 277460; 1441: KmJkv I. nr. 337; 1500: DF 277664; 1512: DL 30995; 1518: DF 277755; 1562: CJ-F-00248-1-16.
- 113 1296: EOkm I. nr. 545; 1584: EKJkv I. nr. 364; 1593: *ibid.*, I. nr. 944.
- 114 1343: Ub II. 7; 1491: DF 277612; 1562: CJ-F-00248-1-16; 1584: EKJkv I. nr. 364.
- 115 1332–1334: MonVat I/1. 91, 98, 109, 120, 129; 1520: DL 26545; 1534: ArhCapTr V/12–13; 1583: CJ-F-00560-1-292-2; 1589: EKJkv I. nr. 654, CJ-F-00008-1-184.
- 116 1580: ErdKirKv I/2. nr. 24–25, 28; 1581: *ibid.*, I/2. nr. 31; 1589: *ibid.*, I/3. nr. 985.

Așezări	Mențiuni ale etniilor	Toponime care indică grupuri etnice	Instituții eclesiastice	Dregători laici	Nume de iobagi	Caracter etnic
Lopadea Veche ¹¹⁷	Volachi	<i>Olahlapath</i>		cnez	românești	R
Păgida ¹¹⁸	(villa Olachalis)			cnez	românești	R
<i>Domeniul Gilăului</i>						
Gilău ¹¹⁹			plb, lp	jude	maghiare	M
Feneșul Săsesc (Florești) ¹²⁰		<i>Zazfenes</i> , stb.	plb		germane, maghiare	(S) > S+M
Luna de Sus ¹²¹			plb	greav?	maghiare, germane	M+S
Tăuții Ungurești ¹²²		<i>Magyartotfalú</i>			maghiare	M
Vlaha ¹²³		<i>Olahfenes</i> , etc.	plb	jude	maghiare	M

- 117 1499: DF 277644, DL 30946; 1500: DF 277664; 1520: ZOkm XII. 395; [cca. 1552]: JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 152; 1580: ErdKirKv I/2. nr. 28.
- 118 1343: Ub II. 7; [cca. 1552]: JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 152; 1559: CJ-F-00560-1-286-2; 1584: EKJkv I. nr. 364; 1589: CJ-F-00008-1-184.
- 119 1304: EOkm II. nr. 37; 1332–1335: MonVat I/1. 110, 113, 122, 127, 139, 142; 1355: DRH C, X, 384; 1442: KmJkv I. nr. 416; 1444: *ibid.*, I. nr. 522; 1447: DF 275238; 1455: Ub V. 481; 1466: *ibid.*, VI. 250; 1473: KmJkv I. nr. 2082; 1492: *ibid.*, II. nr. 2782; 1498: DF 278731; 1500: KmJkv II. nr. 3146; 1502: DF 261186; 1503: DF 261148; 1522: DL 82589; 1524: KmJkv II. nr. 4034; 1525: *ibid.*, II. nr. 4075, 4132; 1526: *ibid.*, II. nr. 4140; 1537: BV-F-00001-1-424; 1570: ErdKirKv I/1. nr. 261; 1577: KmFJkv I. nr. 94, 101; 1578: *ibid.*, I. nr. 138, 150–152; 1579: *ibid.*, I. nr. 174; 1581: ErdKirKv I/2. nr. 83, 94; 1585: KmFJkv I. nr. 489; 1587: *ibid.*, I. nr. 652; 1588: ErdKirKv I/3. nr. 799; 1589: KmFJkv I. nr. 717, 725, 739.
- 120 1333: MonVat I/1. 119; 1336: EOkm II. nr. 895; 1342: Ub. I. 526; 1362: DRH C, XII. 113, 115; 1381: *ibid.*, XVI. 65; 1400: MonVat I/4. 201; 1439: KmJkv I. nr. 163; 1446: *ibid.*, I. nr. 602; [1449?]: *ibid.*, I. nr. 657; 1451: *ibid.*, I. nr. 926; 1455: *ibid.*, I. nr. 1189; 1460: *ibid.*, I. nr. 1479; 1466: Ub VI. 241, 251; 1492: KmJkv II. nr. 2794; 1496: DL 26941; 1497: KmJkv II. nr. 3000; 1508: DF 277708, DF 277709; 1522: DL 82587; 1524: KmJkv II. nr. 4034; 1534: *ibid.*, II. nr. 4477; 1539: CJ-F-00255-1-522; 1552: KmJkv II. nr. 5165; 1569: ErdKirKv I/1. nr. 156; 1579: KmFJkv I. nr. 174; 1584: *ibid.*, I. nr. 443; 1589: ErdKirKv I/3. nr. 1144.
- 121 1332: MonVat I/1. 103, 113; 1438: KmJkv I. nr. 93; 1439: *ibid.*, I. nr. 163; 1440: *ibid.*, I. nr. 208; 1449: *ibid.*, I. nr. 762; 1502: DF 261186; 1519: KmJkv II. nr. 3730; 1524: *ibid.*, II. nr. 4034; 1536: ArhCapTr V/90; 1579: KmFJkv I. nr. 174.
- 122 Azi parte a satului Tăuții (jud. Cluj). — 1448: KmJkv I. nr. 634; [cca. 1552]: JAKÓ, *Erdélyi püspökség*, 154; 1589: ErdKirKv I/3. nr. 1138; 1590: KmFJkv I. nr. 812.
- 123 1332–1334: MonVat I/1. 94, 103, 119, 139; 1442: KmJkv I. nr. 472–473; 1443: DL 28387; 1446: KmJkv I. nr. 602; [1449?]: *ibid.*, I. nr. 657; 1503: *ibid.*, II. nr. 3269; 1505: *ibid.*, II. nr. 3351; 1514: CJ-F-00001-A-6-21-2; 1534: KmJkv II. nr. 4457; 1569: ErdKirKv I/1. nr. 156; 1586: KmFJkv I. nr. 572; 1587: *ibid.*, I. nr. 586.

Așezări	Mențiuni ale etniilor	Toponime care indică grupuri etnice	Instituții eclesiastice	Dregători laici	Nume de iobagi	Caracter etnic
Căpușu Mare ¹²⁴			plb		maghiare, {romănesc?}	M
Crișeu (Izvoru Crișului) ¹²⁵			plb		maghiare	M
Dorolțu ¹²⁶			plb		maghiare	M
Izvoru Gârbăului ¹²⁷				vilic, jude	maghiare	M
Gârbău ¹²⁸		<i>Magiargorbo</i>	plb	jude	maghiare	M
Turea ¹²⁹			plb	jude	maghiare	M
Popfalău (Popești) ¹³⁰			plb	jude	maghiare	M
Corușu ¹³¹			biserică		maghiare	M
[Valea Gârbăului] ¹³²	(Olachi), Wolachi	<i>OlahGorbo</i>		(cnez), voievod	{românești}, {maghiare}	R

- 124 1332–1334: MonVat I/1. 103, 113, 138, 139; 1441: KmJkv I. nr. 351; 1442: *ibid.*, I. nr. 420; 1498: DF 278731; 1501: DL 29346; 1519: DL 31025; 1524: KmJkv II. nr. 4034; 1525: DL 30565; 1534: KmJkv II. nr. 4457; 1587: KmFJkv I. nr. 659.
- 125 1493: DF 277614; 1552: *Schematismus Historicus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadiensis Latinorum*, Varadinum Script, Nagyvárad, 2010 [facsimil], 18.
- 126 1339: EOkm II. nr. 1043; 1437: DL 28829; 1439: DF 275262, KmJkv I. nr. 168; 1450: *ibid.*, I. nr. 854; 1509: *ibid.*, II. nr. 3521; 1525: DL 30565, CJ-F-00378-1-50.
- 127 *Gorbofew*, așezare dispărută pe partea de sud-vest al teritoriului satului Gârbău. — 1437: DL 28829; 1439: DF 275262; 1525: DL 30565; 1583: CJ-F-00560-1-292-2; 1589: EKJkv I. nr. 654.
- 128 1437: DL 28829; 1439: DF 275262; 1446: KmJkv I. nr. 602; [1449?]: *ibid.*, I. nr. 657; 1496: DL 26941; 1508: KmJkv II. nr. 3477; 1583: CJ-F-00560-1-292-2; 1585: KmFJkv I. nr. 493, 510; 1589: EKJkv I. nr. 634, 654, 668; 1590: KmFJkv I. nr. 797.
- 129 1332–1334: MonVat I/1. 95, 103, 113, 127; [cca. 1340]: EOkm II. nr. 1048; 1384: DRH C, XVI, 564–565; 1437: DL 28829; 1439: DF 275262; 1446: KmJkv I. nr. 602; [1449?]: *ibid.*, I. nr. 657; 1453: *ibid.*, I. nr. 1100; 1478: *ibid.*, II. nr. 2262; 1508: *ibid.*, II. nr. 3477; 1525: *ibid.*, II. nr. 4130; 1583: CJ-F-00560-1-292-2; 1589: EKJkv I. nr. 654.
- 130 MonVat I/1. 103, 113, 122, 127, 139; [1449?]: KmJkv I. nr. 657; 1459: *ibid.*, I. nr. 1403; 1468: *ibid.*, I. nr. 1787; 1481: *ibid.*, I. nr. 2326–2327; 1492: *ibid.*, II. nr. 2832; 1511: DL 32580; 1521: DF 277778 = DF 275297; 1532: KmJkv II. nr. 4381; 1549: *ibid.*, II. nr. 4940.
- 131 1428: DL 26772; 1442: KmJkv I. nr. 449; 1450: *ibid.*, I. nr. 854; 1474: *ibid.*, I. nr. 2126; 1486: *ibid.*, II. nr. 2564; 1514: *ibid.*, II. nr. 3584; 1521: DF 277778 = DF 275297; 1524: KmJkv II. nr. 3980; 1533: *ibid.*, II. nr. 4406; 1539: *ibid.*, II. nr. 4725; 1561: CJ-F-00001-A-2-4-2.
- 132 Așezare dispărută între localitățile Florești, Cluj-Mănăstur, Tăuți și Sălicea. — 1344: EOkm III. nr.

Așezări	Mențiuni ale etniilor	Toponime care indică grupuri etnice	Instituții eclesiastice	Dregători laici	Nume de iobagi	Caracter etnic
Tăuții Româneș-ti ¹³³		<i>Olahtothfakw</i>			românești	R
Stolna						R
Someșu Rece ¹³⁴				cnez	românești	R
[Someșu Cald] ¹³⁵				cnez	românești	R
[Agârbiciu] ¹³⁶	Walachus		preot român	cnez	românești	R
Șomtelec (Cornești)						R
Cubleșu ¹³⁷		<i>Olabkeobleos</i>			{maghiare}	R
Cincău ¹³⁸	Walachi				-	R

Tabelul 2: Dări și daturi feudale pe posesiunile episcopale din Transilvania

Așezări	Ca- racter etnic	Cens	Cens cne- zial	Daturi			Dijmă		Datul oilor (cincizecime)
				ovăz	pui, pâine	pături, cerb lopătar	vin, miei, cereale	porci, albine	
Domeniul cetății Piatra Sfântului Mihail: oficiolatul de șard									
Șard	M	+		+	+		+	P ¹³⁹	
Ighiu	M	+		+			[+]		
Cricău	S+M	+		+			[+?]		
Domeniul cetății Piatra Sfântului Mihail: Alba Iulia și împrejurimile									
Alba Iulia	M+R	+					[+]		

199; 1373: DRH C, XIV, 431; 1448: KmJkv I. nr. 634; 1450: DF 261165; 1468: KmJkv I. nr. 1777; 1498: *ibid.*, II. nr. 3045–3046; 1580: KmFJkv I. nr. 243; 1589: *ibid.*, I. nr. 720.

133 Azi parte a satului Tăuți (jud. Cluj). — 1450: DF 261165; 1468: KmJkv I. nr. 1777.

134 1448: KmJkv I. nr. 634.

135 1448: KmJkv I. nr. 634.

136 1448: KmJkv I. nr. 634; 1549: *ibid.*, II. nr. 4914.

137 1456: KmJkv I. nr. 1255; 1590: EKJkv I. nr. 796.

138 *Chynko*, așezare dispărută pe partea de sud-vest a teritoriului satului Izvoru Crișului. — 1546: „predium Walachorum” (CJ-F-00320-1-2-2-E-8).

139 La dijma porcilor: P = porci de pajiște; p = dijma din porci.

Așezări	Ca- racter etnic	Cens	Cens cne- zial	Daturi			Dijmă		Datul oilor (cincizecime)
				ovăz	pui, pâine	pături, cerb lopătar	vin, miei, cereale	porci, albine	
Berghin	S	+		+	+		[+]	P	
Ciugud	M	+			+		[+?]	P	
Drâmbar	M+R	+			+		[+]	P	[+]
Straja	R		+			+		+	+
Hăpria	R		+			+		+	+
<i>Domeniul cetății Piatra Sfântului Mibail: oficiulatul de Ciumbud</i>									
Ciumbud	M	+		+	+		[+]		
Uioara	M	+		+	+		[+]		
Gâmbaș	M	+		+	+		[+]		
Băgău	M	+		+	+		[+]		
Rachiș	R	+			+	+		+	+
Lopadea Veche	R	+			+	+		+	+
Păgida	R		+		+	+		+	+
<i>Domeniul Gilăului</i>									
Gilău	M	+			+		[+]	P	
Feneșul Săsesc	S+M	+					[+]		
Luna de Sus	M+S	+					[+]		
Tăuții Ungurești	M	+					[+]		
Vlaha	M	+					[+]		
Căpușu Mare	M	+					[+]		
Crișeu	M	+					[+]		
Dorolțu	M	+					[+]		
Izvoru Gârbăului	M	[+]					[+]		
Gârbău	M	+					[+]		
Turea	M	+					[+]		
Popfalău	M	+					[+]		
Corușu	M	+					[+]		

Așezări	Ca- racter etnic	Cens	Cens cne- zial	Daturi			Dijmă		Datul oilor (cincizecime)
				ovăz	pui, pâine	pături, cerb lopătar	vin, miei, cereale	porci, albine	
Tăuții Românești	R		+			+		+	+
Stolna	R		+			+			+
Someșul Rece	R		+			+			+
Someșul Cald	R		+			+			+
[Agârbiciu]	R		+			+			+
Șomtelec	R		+			+			+
Cubleșu	R		+			+			+
Cincău	R		+			+			+

Traducere: Mihai Kovács